

ŽUPA SASINA

ŽUPA SASINA

ZBORNIK
GODINA I Br.1/2001.

Sasina 2001.

ŽUPA SASINA

ŽUPA SASINA

ZBORNİK RADOVA GOD. I BR. 1/2001.

Izdavač: Župni ured Krapanj-Brodarica

Urednik: Drago Ljevar, E-mail: drago.ljevar@si.tel.hr - Tel: 022/350-039

Adresa: Krapanjskih spužvara 41 - 22210 Brodarica

Uredničko vijeće: Ivo Orlovac, Ante Orlovac, Dujo Ljevar, Velimir Blažević, Josip Božić, Drago Ljevar, Miroslava Ankica Ljevar, Stanislav Krajanović (izradio Internet stranice).

Unos teksta: Ana Milić

Grafička priprema: CHORUS Zagreb

Lektor : Šime Smolić

Prijevod na njemački i engleski: Nataša Smolić

Župom upravlja župnik iz Sanskog Mosta: **Fra Ivo Orlovac**
Banjalučka ul. br. 63 - 37260 SANSKI MOST tel./fax (037) 686987

Žiro račun u Hrvatskoj:

34600-672-250 poziv na broj: 02 29069101

s naznakom: **Župni ured Sasina, za crkvu u Sasini**

Internet stranice: **<http://sasina.8m.com/>**

Tisak: CHORUS Zagreb

Naklada: 1000 kom

ISBN 012754496

PREDGOVOR

Poštovani sumještani!

Sve što je napisano ostaje. Ovaj naš prvi pokušaj ima za svrhu probuditi u nama ljubav za svoje mjesto Sasinu.

Stari su Izraelci pozivali svoje sunarodnjake: "Čuj Izraele, Gospodin je Bog jedan..." ili "Neka mi se jezik za nepce prilijepi, ako spomen tvoj Izraele, smetnem ja ikada!"

Nevolje rata su nas razasule po svijetu. To ne znači da ne možemo doći na svoje staro ognjište. Osobito ako znamo da je crkva u Sasini bila putujuća. Gdje je narod tu je i crkva. Njeni učitelj, pastiri ujaci išli su od kuće do kuće pješice i na konjima. Nije im bilo nikada teško početi iz početka.

Ove godine se navršava 160 godina od početka gradnje prve drvene crkve u Sasini. Sada smo pred izazovom sagraditi porušenu crkvu i do tri godine proslaviti 90 godina osnivanja (ponovno) župe u Sasini.

Zahvaljujemo našim mamim istraživačima povijesti Anti Orlovcu i Fra Bosiljku Ljevar. Nadamo se da je povijest uistinu učiteljica života. Tu je i prikaz obnove župne crkve u Sasini od gosp. Isaka Medić. Naša crkva "predstavlja spomenik kulture, te joj se mora posvetiti pažnja zbog povijesne, ambijentalne i edukativne vrijednosti." Stoga je ona "poticaj za normalizaciju života".

Sjećanje na prošlost budi nam pjema "Sasin au bolu"

Urednik



ŽUPA SASINA



ŽUPA SASINA

Anto Orlovac

DVA STOLJEĆA ŽUPE SASINA

Slike iz povijesti župe

Uvod

Katolička župa Sasina nalazi se kod Sanskog Mosta, na putu Sanski Most-Banja Luka. Po najnovijoj geopolitičkoj podjeli pripada Federaciji Bosne i Hercegovine, upravo na granici s entitetom RS. U sadašnjem svom opsegu ona postoji kao župa, odn. samostalna kapelanija od 1914. godine. Međutim, samo naselje Sasina i župa na njezinom širem području je znatno starijeg datuma. Župa je najvećim dijelom raseljena u nedavnom ratu 1992.-1995. godine, a samo je malen broj vjernika ostao ili se vratio. Prema podacima iz šematizma Banjalučke biskupije u Sasini je 1999. živjelo svega 70 vjernika za koje se pastoralno brine župnik iz Sanskog Mosta fra Ivo Orlovac. Trenutno ih je, 2001. godine, prema župnikovu izvještaju, u Sasini i Tomašici ukupno 95.

Zaista je burna prošlost tih krajeva, njihovih vjernika i svećenika. Za teškog vremena turske vladavine, župa je često mijenjala svoje sjedište. Tako je sjedište župe kojoj je u to vrijeme pripadala današnja Sasina bilo u Kamengradu, Starom Majdanu, Sasini, Sanskom Mostu, pa opet u Sasini, sve do najnovijih vremena. Budući da je 1798. sjedište staromajdanske župe preneseno u Sasinu, to mi je dalo povoda za naslov ovog povijesnog prikaza iz kojega će se barem naslutiti sva složenost povijesnih zbivanja Katoličke crkve ovih krajeva.

1. Starija prošlost ovih krajeva

Sasina spada među starije župe u Bosni i Hercegovini. Budući da je to od starine rudarski kraj, gdje se kopala i prerađivala željezna ruda, tu su se naselili rudari iz njemačke pokrajine Saske, pa je po njima i samo mjesto dobilo ime. Mjesto se spominje 1475. godine u ljetopisu fra Nikole Lašvanina, kada je ugarsko-hrvatski kralj Matijaš pod Sasinom porazio tursku vojsku predvođenu Alibegom i Skenderbegom.¹ U opširnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1604. godine Sasina se spominje kao mezra, tj. kao veće obradivo zemljište, odn. posjed.²

Međutim, povijest katolika ovih krajeva krajnje je dramatična i kompleksna. Mijenjali su se gospodari i ratna sreća, mijenjano je i prenošeno i sjedište župe, a vjerni katolici snalazili su se na sve moguće načine i nastojali da sačuvaju svoju vjeru, i, ako je moguće, živu glavu. Ni jedno ni drugo često nije bilo nimalo lako. Stoga, da bi se uopće nešto reklo o daljoj prošlosti ove župe, moralo bi se obuhvatiti znatno šire područje, odn. ono koje danas pokrivaju župe: Sasina, Sanski Most, Stratinska i Stara Rijeka. U svim tim mjestima postoje katoličke župe. Osim spomenutih u prošlosti je na tom području postojala i župa u Starom Majdanu, koja se naziva čas staromajdanskom, čas kamengradskom, sa sjedištem u Starom Majdanu, da bi u posljednja dva stoljeća bila nazivana sasinskom, jer je tamo preneseno njezino sjedište. Na tom je području i nekoć znameniti franjevački samostan u Kamengradu, koji je dao i nekoliko, u svoje vrijeme veoma uglednih, svećenika franjevac.

2. Rimsko doba

Međutim, moramo se načas vratiti u daleku prošlost tih krajeva, jer povijest Katoličke crkve u njima počinje još davno prije, čak u predslavensko doba. Naime, još su stari Rimljani koristili rudno bogatstvo tih krajeva, a dolinom

1 J. JELENIĆ, *Ljetopis fra Nikole Lašvanina*, Sarajevo, 1916., str. 45; B. GAVRANOVIĆ, *Povijest franjevačkog samostana Petričevac i franjevačkih župa u Bosanskoj Krajini*, Sarajevo 1969, str. 199 – u daljnjem tekstu: GAVRANOVIĆ, Petričevac.

2 A. HANDŽIĆ (obradio) *Opširni popis Bosanskog sandžaka*, Sarajevo, 2000., svez. I/2, str. 317.

Sane išla je u to doba cesta koja je spajala rimske pokrajine Dalmaciju i Panoniju. Sama se pak Sasina nalazila upravo negdje na granici tih dviju rimskih pokrajina. Sve je to doprinosilo da je kršćanstvo tu veoma rano pustilo duboko korijenje. O tome svjedoče i otkrivene crkve iz tog razdoblja u širem području uz rijeku Sanu. Spomenimo ovdje samo baziliku u Blagaju na Sani, blizu Bosanskog Novog, te kasnoantičku crkvu u Zecovima kod Prijedora.

3. Srednji vijek: Sasina i Posanje – dio Zagrebačke biskupije

Nakon dolaska i pokrštenja Hrvata, ti su krajevi pripadali hrvatskom kraljevstvu, i to kao njezin središnji dio, sve do pada pod tursku vlast. Crkveno su oni pripadali Zagrebačkoj biskupiji, osnovanoj 1094. godine. Po nekim povjesničarima ona se pružala na jug sve do današnjeg Bosanskog Petrovca. Radi lakše uprave bila je podijeljena na arhiđakonate. Sasinski je kraj pripadao Dubičkom arhiđakonatu koji je opet bio podijeljen na tri crkvena kotara: Dubički, Sanski i Vrbaski. Današnja je Sasina pripadala Sanskom crkvenom kotaru (distriktu). Za povijest Katoličke crkve predragocjena su dva popisa župa, odn. crkava te biskupije, gdje se navode i crkve iz ovih krajeva, iako je upravo Dubički arhiđakonat ostao do danas najslabije istražen. Prvi je popis arhiđakona Ivana iz 1334. godine, kada je na širem sasinskom području bio cijeli niz crkava i župa, a drugi iz 1501., kad su se Turci već zalijetali sve do ovih krajeva plijeneći i tjerajući u progonstvo katoličko stanovništvo tih krajeva, uslijed čega su se župe jedna za drugom gasile.

Spomenimo dosad otkrivene i utvrđene crkve i župe koje se spominju u popisu iz 1334. u ovom dijelu Posanja. To su crkva sv. Ivana Krstitelja u Vrušušama (de Wersusya), koja se nalazila u današnjem mjestu Vrše, sjeverno od Kamengrada, nedaleko od St. Majdana, crkva Sv. Jurja u Podbrežju (de Pobresia) kod Sanskog Mosta, crkva u Kamengradu ili Kamičku (de Cramen), crkva Blažene Djevice Marije u Oštroj Luci (Oztra loka), crkva Sv. Jurja u Mrenu (de Mren), crkva Sv. Martina u Šumećici, vjerojatno zapadno od Kamengrada, itd. Ukupno se u sanskom crkvenom distriktu 1334. godine spominje 19 crkava i dvije kapelice, a to su uglavnom župne crkve, dok 1501.,

nije tu ostala ni jedna.³ Tragična je to posljedica turskih provala i postupnog zauzimanja tih krajeva, koji će se otada nazivati "Turska Hrvatska", tj. dio Hrvatske koji se nalazi pod turskom okupacijom. Tako se nazivalo cijelo to područje sve do rijeke Vrbasa na istoku.

4. Tursko doba

Kad su ti krajevi pali pod tursku vlast, stanje se Katoličke crkve iz temelja izmijenilo. Dotadašnje župe su uništene, narod sa svojim svećenicima iselio, ali su se male oaze katolika ipak uspjele sačuvati. Jedna od takvih oaza bila je upravo u sasinskom kraju. Tomu je doprinijela i činjenica da su tu živjeli rudari i kovači, koji su Turcima bili potrebni, pa ih nisu progonili, štoviše, katkada su uživali i određene povlastice. Ima tragova da su se u taj rudarski kraj doseljavali i katolici iz drugih rudarskih krajeva iz srednje Bosne, od Vareša i Kreševa. No bili su oni samo mali otočići u moru inovjeraca. Osim Turaka i islamiziranih katolika, koji su se poturčili, tu se od turskog vremena naseljavaju i pravoslavni Vlasi, koji tek pod utjecajem Srpske pravoslavne crkve postupno prihvaćaju srpsku nacionalnu svijest. Sami srpski povjesničari priznaju da u Pounju prije Turaka nije bilo pravoslavnog elementa, iako drugi neutemeljeno tvrde da su oni tu iz puno ranijeg vremena, no za to nemaju nikakvih dokaza.

Teško je reći je li ijedna župa iz predoturskog razdoblja tu opstala. Činjenica je da se na tom području Kamengrad i Majdan spominju kao župe 1623. godine, a samo sedam godina kasnije, 1630., ne spominje se Kamengrad, nego samo Majdan. Godine pak 1638. biskup fra Jeronim Lučić spominje "*Majdan, drugačije Kamengrad*".⁴ Otada se to tretira kao ista župa, bez obzira pod kojim se imenom javlja. Svakako se više katolika sačuvalo u okolici Starog Majdana. Gavranović spominje da je župa Sasina imala svoje

³ Istraživanjem tih župa bavio se osobito hrvatski povjesničar, svećenik Josip BUTURAC. Najnovije rezultate svojih istraživanja objavio je 1984. pod naslovom *Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. u Starinama knjiga* 59, Zagreb, 1984, str. 43-108; sanski distinkt, str. 71-72; v. tamo daljnju literaturu. Još prije njega tim se pitanjem bavio i banjalučki svećenik Nikola BILOGRIVIĆ, čija je knjiga *Katolička crkva na području Banjačke biskupije do invazije Turaka, Topološke i povijesne crte*, izšla tek 1998. u Sarajevu.

⁴ B. GAVRANOVIĆ, *Petričevac*, str. 196.

matice još od 1690. godine, ali ne veli su se nalazile.⁵ U šematizmima Banjalučke biskupije navodi se da se one čuvaju u fojničkom samostanu, čijem distriktu su pripadale krajiške župe u to vrijeme.

Evo i jednog primjera stradanja katolika u doba Turaka. U maticama umrlih župe Stara Rijeka nalazimo podatak o ubojstvu trojice katolika od strane Turaka u godini 1851. Tekst pisan latinskim jezikom donosim u hrvatskom prijevodu:

*“Dana 7. ožujka 1851. bijedno poginuše od turskih zlikovaca, iz puške u Gomionici, selu koje pripada župi Sasina. To su ova tri, naime: Grgur Vidović od Briševa 40 god., Anto Bojadilo od Maunića Majdana, god. 45, Ivan Jakić iz Vareša, god. 25. Svi su pokopani u istom mjestu.”*⁶

5. Franjevački samostan u Kamengradu

Već je spomenut i franjevački samostan u Kamengradu. Kamengrad se prvi put u povijesnim ispravama spominje 1374. kao posjed uglednih hrvatskih knezova blagajskih. Godine 1519. spominje se kamengradska utvrda. Tu je svakako već tada morala postojati crkva i župa. Samostan se u Kamengradu spominje u 16. st., kada je on već u turskim rukama. Godine 1553. jedan je član toga samostana fra Šimun od Kamengrada provincijal bosanske franjevačke provincije. U Fojnici je 29. kolovoza 1675. održan kapitul franjevačke provincije Bosne Srebrene kojemu je predsjedao fra Ivan iz Kamengrada, generalni vizitator provincije, a bio je kasnije i biskupski vikar, što znači da je on u to vrijeme veoma ugledan u svom redu. Istom zgodom kod sv. mise spominje se među poslužiteljima i jedan klerik iz Sasine kao svječnoša (cerofarius). U povijesnim dokumentima nailazimo i na imena drugih franjevaca iz Kamengrada, tako neki fra Filip, fra Andrija, i dr.

6. Samostani Klarisa u Melini i Divićevu (Šehovcima)

Manje je poznato da su na području nekadašnje župe Sasina, a današnje

⁵ Nav. mj, 199.

⁶ Vidjeti u maticama umrlih samostalne kapelanije Stara Rijeka, svez. I pod odgovarajućim datumom.

Sanski Most bila čak dva samostana redovnica franjevk i odnosno klarisa. Jedan se nalazio u Melini, gdje je bio samostan i crkva Sv. Klare, a drugi blizu Sanskog Mosta. O njima nažalost nemamo puno podataka, ali znamo da su postojali prije 16. st.

Za ovaj drugi znamo da se nalazio na desnoj obali rijeke Sane na mjestu koji se još u 19. st. nazivao u narodu Divičevo, a Turci su ga zvali Šehovci. Jedan dokumenat iz 1862. godine spominje njegove ostatke, te predaju u tamošnjem narodu i to ne samo katoličkom.⁷ Koliko mi je poznato, nitko se nije potanje bavio istraživanjem toga za nas veoma značajnog pitanja. Možda je to zadatak za nekoga iz današnjeg pokoljenja Sanjana.

7. Izvještaji biskupa i apostolskih vikara

Dragocjene podatke zabilježili su nam biskupi i apostolski vikari koji su pohađali svoje župe. Biskup fra Nikola **Olovčić** pohodio je župu Majdan 30. svibnja 1672. Iz izvještaja koji je poslao u Rim tri godine kasnije vidimo da u toj župi postoje čak četiri crkve i jedan župni stan, koji nije blizu tih crkava, a u kojem žive dva franjevca iz fojničkog samostana. Čini se da je taj stan mogao biti upravo u Sasini ili možda u Škrļjevitaj. Tada je to bila velika župa od 4.200 vjernika, od kojih je on krizmao 3.609, što praktički znači sve osim male djece. To je ujedno znak da tamo biskup nije odavno zalazio. Vjernici su rudari i kovači koji dobro žive i Turci ih ne diraju, jer im kao takvi koriste, ali da vjerski nisu baš na visini, bilježi biskup.⁸

Kad biskupi susjednih biskupija, čiji su dijelovi ostali pod Turcima, nisu više godinama mogli pohađati svoje vjernike, papa je 1735. godine osnovao Apostolski vikarijat u Bosni i Hercegovini, odnosno u područjima pod turskom vlašću. Apostolski vikari su imali biskupski red, a birani su najčešće iz redova bosanskih franjevaca i bili su podložni izravno papi.

Biskup fra Pavao **Dragičević** pohodio je 1741. župu Stari Majdan, a zabilježeno je da je pred Božić, tj. 22. prosinca u selu staromajdanske župe

7 B. GAVRANOVIĆ, *Petričevac*, str. 219.

8 Nav. mj., str. 196.

Sasini dijelio krizmu pred župnim stanom.⁹ Narodu nije smetala ni hladnoća, zbog radosti što je među njima biskup, budući ga čak 60 godina nisu vidjeli u svojoj sredini. U izvještaju koji je 1743. poslao u Rim sačuvali su nam se dragocjeni podaci, jer je zabilježio kako je majdanska župa nekoć bila prostrana i glasovita, a sada je spala na niske grane. Nekoć je imala čak šest crkava: sv. Luke u Gomionici, sv. Ane u Dabru, sv. Katarine pod tvrđom Kamengrad, Bijele Nedjelje pod gradom Majdan, sv. Ivana Krstitelja u Majdanu i također sv. Ivana u Ljubiji. U to doba sve su te crkve porušene ili su služile u profane svrhe. Za Sasinu je značajno, kako bilježi Dragičević, da je tamo postojala mala kućica u kojoj bi župnik odsjeo kad bi tamo po pastoralnim potrebama navratio.

Također je po selima zabilježio sva kućanstva s imenom i prezimenom kućedomaćina te broj članova i to posebno odraslih, tj. već krizmanih, a posebno djece. Prelazilo bi okvire ovog rada, ako bismo ovdje iznosili podatke o cijeloj toj prostranoj župi, pa ćemo izdvojiti samo ono što se odnosi na današnju Sasinu, odn. njezinu današnju župu. U Sasini je te godine živjelo ukupno 13 obitelji sa 64 odrasle osobe i 30 djece.

Današnjem čitatelju bit će zanimljivo koje se obitelji (prezimeni) tu pojavljuju. Donosim ih abecednim redom u današnjoj transkripciji i hrvatskom izgovoru:

Arvatović (Hrvat),
Batkova (Batković),
Knežević,
Komljenović i
Siminica (Siminiza).

Najviše je Komljenovića, sedam od ukupno 13 obitelji.

Dragičević je staromajdansku župu drugi put pohodio 10. listopada 1755., a treći put je, odsjevši u maloj župnoj kući, tu krizmao 7. i 8. listopada 1761. Te godine župa Stari Majdan ima 133 obitelji i 1327 duša.¹⁰

⁹ Nav. mj., str. 200.

¹⁰ B. GAVRANOVIĆ, *Petričevac*, str. 197, piše netočno da je to bilo 5. listopada.

ŽUPA SASINA

Drugi biskup koji je pohodio Sasinu i u Rim poslao sličan izvještaj bio je fra Marijan **Bogdanović**. On je obilazio župe između 27. svibnja i 9. prosinca 1768. Iste je godine poslao izvještaj u Rim. I tada se Sasina vodi kao selo staromajdanske župe. Tada Sasina ima 58 obitelji s 309 odraslih i 169 djece, dakle ukupno 478 župljana. Iznenaduje toliki porast u samo četvrt stoljeća.

Donosim na isti način i prezimena koja on navodi:

Abramović	Marković
Arvatović (Hrvat)	Matijević
Babić	Mihić (Mijić)
Barić	Mišić
Barišić	Mlinarević
Božić	Pančić
Ćosić	Saloković
Gagulić	Stojaković
Glavašević	Stojanović
Jakovljević	Tadić
Knežević	Tomasović
Komljenović	Tomić
Lovrić	Vlainjić
Mardekić	Vulinović
Mari(ji)ć	Ždralić (Ždralović).

Tada staromajdanska župa obuhvaća sedam sela na vrlo velikom području. Osim sjedišta župe Stari Majdan i Sasine to su još: Tarnava, Riečani, Gomionica, Kljevci, Rost i Suača. Zanimljivo je da se u izvještaju ne navode obitelji iz Starog Majdana. Ako nije u pitanju običan previd, onda bi to moglo značiti da tu tada i nije bilo katolika, ali da je župa zadržala svoje ime.

Biskup fra Marko **Dobretić** pohodio je majdansku župu čak četiri puta u devet godina, od 1773.-1782., sve u razmaku od po tri godine. Imamo potanje podatke za dva njegova pohoda. Godine 1776. pohodio je selo Škrljevit, gdje ga je primio župnik u skromnoj župnoj kućici. Tu je 30. i 31. srpnja služio sv. misu na otvorenom blizu župne kuće i krizmao ukupno 84 krizmanika. Zabilježeno je da je župa tada imala 152 bijedne kuće i 1.278 duša. Drugi

ŽUPA SASINA



Izgradnja treće crkve u Sasini 1937.-1940.



Dovršetak gradnje župne crkve u Sasini 1940.

ŽUPA SASINA

put je tu župu pohodio od 17.-19. srpnja 1779. te krizmao ukupno 92 krizmanika u dva dana. Tom prigodom župa ima 140 kuća i 1282 vjernika.

Evo pregleda biskupskih pohoda staromajdanskoj župi za koje znamo iz sačuvanih matica:

Fra Nikola Olovčić, biskup	30. 05. 1672.
Fra Pavao Dragičević, biskup, ap. vikar	10. 10. 1755.
Fra Pavao Dragičević, biskup, ap. vikar	08. 10. 1761.
Fra Marijan Bogdanović, biskup, ap. vikar	30. 09. 1768.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	06. 07. 1773.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	30. 07. 1776.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	19. 07. 1779.
Fra Marko Dobretić, biskup, ap. vikar	25. 06. 1782.
Fra Augustin Okić, biskup, ap. vikar	01. 08. 1785.

(zatim nema više vizitacija do veljače 1797. možda zbog pošasti kuge).....

Još su dvaput dolazili biskupovi delegati u vizitaciju ove župe:

Dana 10. svibnja 1765. knjige potpisuje biskupov tajnik fra Franjo Vučević prigodom generalne vizitacije, a 26. prosinca 1771. vizitira fra Pavao od Duvna, delegat ordinarija.

8. Prijenos sjedišta župe iz Starog Majdana u Sasinu

Iz do sada objavljenih radova i dokumenata nije posve jasno, kada je točno sjedište župe preneseno iz Starog Majdana u Sasinu, jer su autori neprecizni. Gavranović samo kratko kaže da je to bilo početkom 19. stoljeća i to kao posljedica ratova protiv Turaka, kad su katolici morali tražiti zakloništa u zaklonjenijim mjestima.¹¹ Šematizam Vrhbosanske i Banjalučke biskupije iz 1883. tvrdi da je sjedište preneseno iz Starog Majdana u Sasinu "oko godine 1812."¹² I šematizam Banjalučke biskupije iz 1892. je neprecizan, te veli da župa nosi ime Sasina od 1800.,¹³ što onda drugi nekritički prepisuju.

¹¹ B. GAVRANOVIĆ, nav. dj., str. 198

¹² *Imenik klera i župah nadbiskupije Vrhbosanske i biskupije Banjalučke za godinu 1883.*, str. 68.

Ipak je to bilo nešto ranije, tj. 1798. godine, jer od te godine posjedujemo matice vjenčanih i umrlih župe Sasina, kako je na njima navedeno. Biskup fra Augustin Miletić bilježi 1813. godine Sasinu kao sjedište župe koja je veoma prostrana: po šest sati u duljinu i širinu. Tada je ta župa imala 207 kuća i 1636 vjernika; g. 1829. bilo je 172 kuće i 1432 vjernika, g. 1855. 190 obitelji i 1747 vjernika, 1864. 277 obitelji i 1893 vjernika, a 1877. 218 obitelji i 1528 vjernika.¹⁴

9. Osnutak dviju novih župa: Stare Rijeke i Stratinske

Za tako veliko područje bilo je potrebno više pastoralnih sjedišta. Najprije je 1850. godine osnovana samostalna kapelanija koja je kasnije prerasla u župu u Staroj Rijeci. Iako je ona službeno odijeljena od župe Volar, obuhvaćala je velik dio nekadašnje župe Stari Majdan. U maticama krštenih staroriječke župe zabilježeno je da je prvo dijete u toj novoj župi kršteno 13. lipnja 1850.

Godine 1871. sasinska župa je podijeljena. Od nje je odvojena Stratinska koja je također najprije bila samostalna kapelanija, a zatim posebna župa. U predtursko doba na području te župe su postojale tri crkve: Sv. Luke u Gomionici, Sv. Klare u Melini (gdje je nekoć postojao i samostan sestara klarisa) i Sv. Lucije u Obrovcu. Njihovi ostatci bili su vidljivi još prije stotinjak godina, kako bilježi šematizam Banjalučke biskupije iz 1900.¹⁵

10. Sjedište župe opet seli: iz Sasine u Sanski Most

Međutim, pitanje sasinske župe nije time riješeno. Sjedište župe bilo je u Sasini sve do 1884., a onda je odlučeno da se njezino sjedište prenese u Sanski Most, jer je odatle bilo lakše upravljati prostranom župom. Učinio je to župnik fra Filip Jazvić, koji je na desnoj obali rijeke Sane kupio zemljište i na njemu sagradio župni stan i drvenu kapelicu. Još dok je novoosnovanom

13 *Schematismus cleri dioecesis Banjalucensis in Bosnia pro anno Domini 1892*, str. 26.

14 B. GAVRANOVIĆ, nav. dj., str. 198 i 200.

15 *Schematismus cleri...* 1900, str. 40.

Banjalučkom biskupijom privremeno upravljao nadbiskup Dr. Josip Stadler iz Sarajeva, upućena je 3. travnja 1884. molba Zemaljskoj vladi u Sarajevu da iz svoga proračuna pomogne u izgradnji župne kuće u Sanskom Mostu, kamo je trebalo prenijeti sjedište župe Sasina. Vlada se nije žurila s odgovorom, nego ga je uputila nadbiskupu tek 7. rujna te godine. U međuvremenu je upravu Banjalučke biskupije preuzeo biskup Marković, pa je nadbiskup vladin dopis uputio njemu u Banjaluku. Vlada je birokratskim jezikom odgovorila da će razmotriti oportunističku pomoć početkom sljedeće godine, ako bi *“ispitivanja koja je započela Okružna oblast ih Bihaća dala povoljan rezultat”*.¹⁶ Bio je to početak današnje župe Sanski Most.

Upravo kad je biskup fra Marijan Marković u lipnju 1884. preuzeo upravu Banjalučke biskupije, jedno od prvih pitanja koja je valjalo rješavati bilo je pitanje gradnje župnog stana sasinske odn. starodrevne majdanske župe, jer je stari bio posve dotrajaao. To je bila prilika da se sjedište župe prenese na povoljnije mjesto. O tome je bio upitan franjevački diskretorij petričevačkog samostana. Na to je diskretorij 10. srpnja 1884. izvijestio biskupa:

“Po Vašoj naredbi broj 4 dd. 17. lipnja o. g., da odluči ovo Diskretorije, gdje da se gradi župni stan u starinskoj župi zvanog ‘Majdan’ koji je dosada bio u Sasini.

*Ovo Diskretorije posla O. predsjednika ove rodovničke obćine u Sasinu, da točno stvar izvidi, isti izvidivši stvar priobći nam, da velika većina puka želi da se župni stan iz Sasine u Sanskimost prenese, budući je Sanskimost sredina župe. Mi videći da bi bila velika korist kako za puk tako i za župnika, ako se iz Sasine župni stan u Sanskimost prenese, zato smo prenos istog iz Sasine u Sanskimost odredili”*¹⁷

Samo pet dana kasnije, 15. srpnja, biskup Marković šalje dopis župljanima Sasine kojim određuje da se sjedište župe prenese iz Sasine u Sanski Most, te da se tu počne graditi župni stan i druge potrebne zgrade. Evo razloga

¹⁶ Dopis Zemaljske vlade iz Sarajeva br. 1856011 od 7. IX. 1884. u Biskupijskom arhivu u Banjaluci (u daljnjem tekstu: BABL), br. 96/1884.

¹⁷ Dopis u BABL-u, br. 37/84. Kad je biskup Marković preuzeo upravu Banjalučke biskupije, započeo je novu numeraciju dokumenata; navedeni broj je po Markovićevoj numeraciji.

ŽUPA SASINA



Župljani župe Sasina sa svojim župnikom 1937. godine



Jakov (lijevo sjedi) i Mirko (stoji desno) Ljevar sa svojim prijateljima 1937.

ŽUPA SASINA

kojima je on vjernicima Sasine protumačio tu odredbu, želeći izbjeći njihovo protivljenje takvoj odluci. Razlozi su ovi:

“1. Do sada župnik u Sasini plaćao je pogodbenu pristojbu za zemljište sgrada i stanovanja gospodaru zemlje, gdje protivno u Sanskome Mostu toga neće biti, jer će biti na svojoj zemlji.

2. Sami znate da je Sanski Most na ravni i lahko je tamo doći većini krstjana, dočim na suprot Sasina je i najskrajnje selo, i u briegu i strmi.

3. U razmjerju s drugim selima Sasini opet nije tako daleko dolaziti u Sanski Most, niti po tom mlogo štetovanja.

4. Da bude kod Sanskoga Mosta župni stan, istim (...) oblastim pogodnija je stvar, na što se veliki obzir uzima.”¹⁸

Zato biskup potiče Sasinjane da uvažavaju iznesene razloge i poslušno prihvate ovu odluku.

Sasinski župnik fra Filip Jazvić izradio je još 11. lipnja 1884. popis vjernika cijele sasinske župe koji je poslao biskupu Markoviću, očito kao pripravu na prijenos sjedišta župe u Sanski Most. Vjerujem da je popis i danas zanimljiv pa ga ovdje donosim:

“Popis dušah za god. 1884. župe Sasina. Zaštitnica sv. Maria u Nebo uznešena; podnešen Priv. i Pripoštov. G.G. Marianu Makroviću Biskupu u Bajnoj luci, po O. Filipu Jazviću župniku dne 11. Lipnja 1884.



Vjeroučenici sa časnom 1974.

¹⁸ Koncept dopisa u BABL-u, br. 38/84 od 15. VII. 1884.

Broj tekući i sela	Broj familija	Broj oženiti	Broj duša za pričest	Broj duša bez pričesti	Skupa svih	Kapele	Groblja	Dalečina od matice
1. Sasina								
matica	80	114	370	242	612	2	2	-
2. Škiljevita	31	41	125	83	208	1	1	1½
3. Riečani	4	5	14	9	23	0	1	2½
4. Kievo	15	16	48	31	79	0	0	3
5. Kruari	26	28	88	54	142	1	1	1
6. Trnova	22	18	69	43	112	1	1	2½
7. Poljak	13	18	58	37	95	0	0	1
8. Sanskimost								
Varoš	2	2	6	2	8	0	0	1¼
9. Kiljevci	46	54	161	92	253	1	1	4½
10. Lužci	1	3	8	2	10	0	0	6
11. Tomašica	17	16	50	35	85	0	0	2½
Sume:	257	315	997	630	1627	6	7	
O. Filip Jazvić, župnik ¹⁹								
¹⁹ Popis v. u BABL, god. 1884.								

ŽUPA SASINA

11. Osnutak nove župe u Sasini

Tako je ostalo do 1914. Budući da je župa bila veoma prostrana, a i broj vjernika je dobro porastao, pojavila se potreba da i Sasina opet dobije svoga svećenika. Već početkom 1914., tj. 4. veljače izvješćuje sanski župnik fra Anto Jurić biskupa u Banjaluci kako bi bilo najbolje podijeliti sansku župu. Prema njegovu prijedlogu filijali Sasina pripala bi sela Sasina 145 kuća, Tomašica 30 i Škrļjevitā 53, dakle ukupno 228 kuća. Dio Škrļjevitā i 11 kuća Božićā iz Sasina po tome bi prijedlogu pripalo sanskoj župi, te bi toj župi ostalo ukupno 330 kuća.²⁰ Neko vrijeme vodile su se rasprave da li da Božići i dio Škrļjevitā pripadnu Sasini ili Sanskom Mostu, dolazila su biskupu pisma za jedno i drugo rješenje. Konačno je biskup 4. srpnja 1914. praktički ustanovio novu crkvenu jedinicu, samostalnu kapelaniju u Sasini i odredio joj granice. Evo tog dekreta:

“Biskupski Ordinarijat imajući pred očima duhovnu korist puka, što lakšu i uspješniju pastorizaciju, kako bi se što bolje duhovnim potrebama naroda udovoljilo, obnašao je u sporazumu s franjevačkim Redodržavništvom za nužno novoustanovljenoj kapelaniji u Sasini granice zaokružiti tako da joj u buduće imaju pripadati sljedeća sela:

1. Sasina s Božićima kao središte,
2. Škrļjevitā, sva općina,
3. Tomašica.

Sela spomenuta dužna su prema mogućnosti pojedinaca doprinijeti za dogradnju župnog stana i potrebitih župnih nuzzgrāda. Banja Luka, 4. srpnja 1914.”²¹

Međutim, samo tri mjeseca kasnije biskup je ipak popustio i župi Sanski Most pripojio Donju Škrļjevitā i 11 kuća Božićā iz Sasine.²²

²⁰ Dopis župnika Jurića u BABL-u br. 114/1914.

²¹ Koncept dekreta u BABL-u br. 566/1914.

²² Koncept dopisa br. 744/14 od 7. X. 1914. u BABL-u.

ŽUPA SASINA



Vjenčanje 1929.



Učenici OŠ Sasina sa svojim učiteljima 1935.

12. Župne matice

Imamo sačuvanu samo jednu knjigu župnih matica staromajdanske župe, i to u jednom svesku matica vjenčanih i umrlih. U maticama vjenčanih te župe početkom 1749. stoji hrvatskim jezikom i pismom (bosančicom) napisano: *“Ovdi se pišu ko i se vinčaju po naredbi Svete majke cark(v)e župe majdanske”*, a u maticama umrlih iz istog vremena: *“Ovdi se pišu pravovimi martvi župe majdanske”*. Matice se čuvaju u arhivu franjevačkog samostana na Petričevcu. Matice vjenčanih obuhvaćaju razdoblje od skoro pola stoljeća: od 20. siječnja 1749. do 3. veljače 1797., a matice umrlih od 21. veljače 1749. do godine 1790. ali neke stranice na kraju nedostaju. Matica krštenih te župe nema u samostanskom arhivu na Petričevcu, gdje se nalaze gore navedene. Šematizmi iz 1883. i iz 1885. pišu da su u župi Sasina matice od 1747. (a treba: od 1749.), a da su starije od tih u fojničkom samostanu. No, riječ je o staromajdanskim maticama.

Međutim, sasinske matice u užem smislu riječi otvorene su 2. siječnja 1799., kako stoji na prvoj stranici matica umrlih te župe, a učinio je to župnik fra Petar Kozić, no u tim maticama ima upisanih pokojnika još od 10. lipnja 1798. U maticama pak vjenčanih upisan je prvi par koji je vjenčan 10. studenoga 1798. I one se čuvaju u samostanskom arhivu na Petričevcu.

13. Sasinske crkve i župni stanovi

Prvu drvenu crkvu i župni stan u sasinskoj župi sagradio je župnik fra Andrija Alaupović 1841. uz pomoć vjernog naroda. Nalazili su se na brijegu zvanom Žabar nedaleko od današnjeg groblja Zimzelena. Međutim, jedan dokumenat iz 1862. spominje da su “ujaci” prije toga imali svoje sjedište na mjestima zvanim Crkvenac i Budine.²³ Trag toj crkvi sačuvan je u nazivu tamošnjeg toponima; to se mjesto naime zove “Ujakova njiva”. Bila je posvećena Svetoj Mariji u nebo uznesenoj. Isti patron te crkve spominje se i u šematizmima 1885. i 1900., dok onaj iz 1935. navodi taj patron za crkvu u Sanskom Mostu, dok za onu u Sasini, koja je u to vrijeme lokalna kapelanija,

²³ B. GAVRANOVIĆ, *Petričevac*, 219.

ne navodi nikakvog patrona. Kada je sasinska crkva dobila novog, sadašnjeg patrona, nisam mogao ustanoviti. Ta je crkva nekoliko puta mijenjala svoju lokaciju.

Crkva je 1916., za župnika fra Ante Mačinkovića prenesena u dolinu i podignut drveni zvonik, gdje je već postojao župni stan, sagrađen 1914., a odatle je još jednom prenesena četiri godine kasnije na brežuljak zvani Buhin brijeg, s druge strane ceste.

Treću sasinsku crkvu posvećenu Rođenju Bl. Dj. Marije ili Maloj Gospi gradio je župnik fra Luka Tešić 1940., a župni stan fra Drago Prpić 1947. Ta je crkva uspjela preživjeti pola stoljeća, dok nije 28. lipnja 1993. miniranjem posve srušena, a ostao je samo dio tornja. Novi župni stan uz crkvu gradio je župnik vlč. Adolf Višaticki 1978., ali je i on 1992. opljačkan i spaljen, te je ponovno obnovljen 1998.?

Filijalna crkva u Tomašici srušena je u studenom 1992. godine.

14. Groblja sasinske župe

Današnjem čitatelju, pogotovo onom koji živi daleko od zavičaja, bit će zanimljivo čuti koja su sve groblja postojala u toj župi. Listajući prve godine sasinskih matica, počev od 1799. godine, našao sam da su se pokojnici te župe pokopavali na 11 grobalja, i to u: Sasini (Staro groblje), Škrļevitoj, Riečanima, Kijevu, Kljescima, Gomionici (jedino se za to groblje navodi da je bilo posvećeno sv. Luki), Stratinskoj, Biloj Nedilji (nekoć: Spahinsko selo, danas: Dževan), Tmavi, Kruharima i na groblju Zimzelena. Sigurno je da su neka od tih grobalja veoma stara; za ono u Biloj Nedilji postoji predaja da je još iz predturskog vremena, a još uvijek se koristi za ukope.

15. Kanonski pohodi biskupa i krizme u sasinskoj župi

Za svaku je župu veoma značajan događaj dolazak biskupa koji je obično prilika da biskup bolje upozna stanje u pojedinim župama, vidi tamošnje potrebe, upozori na nedostatke, potakne narod na veću revnost, pregleda župne knjige, što se kratko naziva kanonskim pohodom. Tom se prigodom redovito podjeljuje sakrament sv. Potvrde ili Krizme. U ono davno vrijeme

ŽUPA SASINA

kad su biskupi zbog loših ili nikakvih puteva, opasnosti od Turaka, epidemija kuge i drugih neprilika rijetko pohađali župe, bio je svaki biskupov dolazak prava svečanost. Pregledavajući župne matične knjige biskupi su ih potpisivali i odobravali ili eventualno upozoravali na neke nedostatke. Gore su navedeni pohodi biskupa iz vremena dok je sjedište župe još bilo u Strom Majdanu.

Zahvaljujući sačuvanim maticama krizmanih sasinske župe imamo zabilježene podatke o kanonskim pohodima biskupa i krizmama u Sasinskoj župi za razdoblje od 1836. do 1880. godine (nedostaju podaci od početka tog stoljeća od 1836.). U tom je razdoblju bilo u sasinskoj župi devet takvih pohoda. Biskup bi redovito slavio sv. misu s narodom, ohrabrio ga i potaknuo u propovijedi, a onda bi dijelio sv. krizmu i to često ne samo jedan dan, jer ne bi sve stigao istog dana, ili bi ostao dan-dva odmoriti se, a uvijek bi još ponetko pristigao, pa je i njih krizmao. Kod nekoliko krizmi upisano je da je to bilo na groblju Zimzelena na otvorenom, gdje je u blizini bio i župni stan, a kod drugih stoji samo da je to bilo u sasinskoj župi, no čini se da su i one uglavnom bile na istom mjestu. Iz podataka o broju krizmanika vidljivo je i da je riječ o velikoj župi. Evo tog pregleda:

datum	biskup	broj krizmanika
5. i 6. VI. 1836.	Fra Rafael Barišić, ap. vikar	243
26. VII. 1840.	Fra Rafael Barišić, ap. vikar (na groblju Zimzelena)	227
3.-5. VIII. 1851.	Fra Andrija Karačić, ap. provikar (krizmao je tri dana, jer zbog velike oluje neki nisu mogli doći)	381
10. i 11. VII. 1853.	Fra Andrija Karačić, ap. provikar (na groblju Zimzelena)	116
26. –29. VII. 1857.	Fra Marijan Šunjić, ap. vikar (krizmao je čak četiri dana!)	233
16. i 18. X. 1864.	Fra Sebastijan Franković, ap. vik.	182
27. i 28. V. 1869.	Fra Paškal Vuičić, ap. vikar (na groblju Zimzelena)	202
30. VII. 1874.	Fra Paškal Vuičić, ap. vikar (U međuvremenu se od Sasine odijelila župa Stratinska, pa je krizmanika manje!)	63
5. IX. 1880.	Fra Paškal Vuičić, ap. vikar	175

Otada pa do 1914. krizme i kanonski pohodi bili su u novom sjedištu župe u Sanskom Mostu, gdje su krizmani i kandidati iz Sasine i okolnih sela.

16. Krizme nakon osnutka župe u Sasini

Prva krizma nakon osnutka župe odnosno samostalne kapelanije u Sasini bila je u Sasini 19. srpnja 1919., kada je biskup fra Jozo Garić krizmao 162 krizmanika.

Isti je biskup 21. kolovoza 1925. pohodio Sasinu i krizmao 375 krizmanika.

I 13. srpnja 1930. biskup Garić vizitirao je župu Sasina i krizmao 219 krizmanika.²⁴

Prva krizma nakon Drugog svjetskog rata bila je u Sasini 11. svibnja 1948. kad je biskup Smiljan Čekada krizmao 889 krizmanika.

Nakon pet godina bila je krizma koju je 8. kolovoza 1953. imao biskup Dr. Dragutin Čelik, kad je krizmao 105 vjernika. Te je godine biskup Čelik protjeran iz Bosne kad je htio imati krizmu u Šurkovcu kod Ljubije i tom prigodom teško zlostavljan od nahuškane "napredne omladine".

Biskup Čelik još je jednom imao krizmu u Sasini u godini svoje smrti. Dana 10. srpnja 1958., samo mjesec dana prije smrti, krizmao je u Sasini 315 krizmanika.

Biskup Alfred Pichler prvu je krizmu u Sasini imao 11. kolovoza 1963. kad je bilo 268 krizmanika.

Sljedeća krizma bila je 27. kolovoza 1967. kad je krizmanika bilo 149. Krizmu je podijelio generalni vikar mons. Branimir Župančić.

Nakon četiri godine krizmu je opet dijelio biskup Pichler u Sasini 29. kolovoza 1971. i tom je prigodom krizmao 236 vjernika.

²⁴ Čini se da je biskup Garić dijelio krizme u Sasini također 1935. i 1940. godine, ali nam nedostaju matice krizmanih iz tog razdoblja. Dio podataka dobio sam od župnika mr. fra Ive Orlovca, sadašnjeg upravitelja župe Sanski Most i Sasina, kojemu ovom prigodom srdačno zahvaljujem. Ostali nam nisu dostupni.

17. Prikaz (stanje duša) sasinske župe 1858. godine

U sačuvanoj matici krizmanih zabilježeni su i podaci o broju vjernika u župi iz godine 1858.²⁵ Budući da su to najstariji poznati nam podaci iz te župe, ovdje ih također donosimo. Navedeni su posebno odrasli vjernici, tj. oni koji su već primili prvu pričest, posebno manja djeca i njihov ukupni broj, te broj obitelji i udaljenost od crkve odn. sjedišta župe u satima hoda.

<i>selo</i>	<i>obitelji</i>	<i>odraslih</i>	<i>djece</i>	<i>ukupno</i>	<i>udaljenost</i>
Sasina	87	384	217	601	-
Gomjonica	34	145	76	221	5 h
Kievo	7	28	17	45	2
Kljevc	15	94	78	172	4½
Kladovita	10	37	27	64	¼
Kruhari	19	64	66	130	1½
Stratinska	40	141	102	243	3½
Šeovci	5	26	24	50	1
Škljevita (!)	30	104	62	166	1½
Tarnava	15	64	33	97	2
Tramošinja	7	16	14	30	2
Timar	8	23	7	30	1½
<i>Ukupno</i>	<i>287</i>	<i>1086</i>	<i>723</i>	<i>1849</i>	

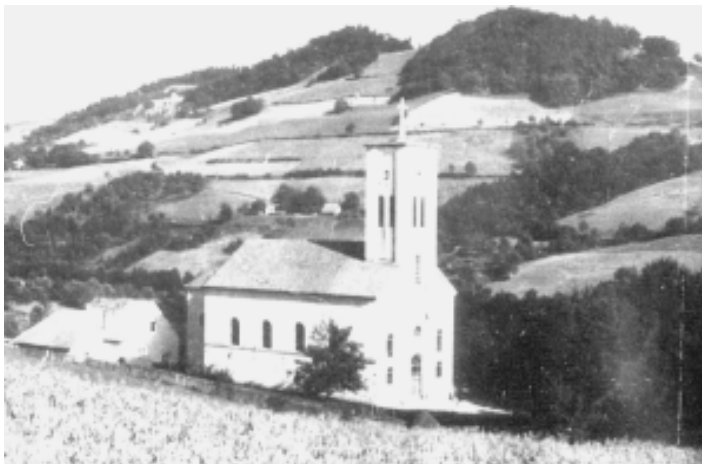
Spomenimo da prema sličnom izvještaju iz matica krizmanih župa Sasina, godine 1880., tj. nakon što je od nje odijeljena Stratinska ima 241 obitelj s 821 pričešćenom osobom i 534 djece, dakle ukupno 1.355 vjernika. U Sasini te godine postoji crkva, a kapelice (vjerojatno grobljanske) postoje dvije u Sasini, te po jedna u Kruharima, Škljevitoj (!) i Tarnavi.

²⁵ Matica krizmanih župe Sasina iz toga vremena čuva se na Petrićevcu

ŽUPA SASINA



(gore) Petrovo 1975. (dolje) župna crkva u Sasini 1965.



18. Kretanje broja vjernika sasinske župe

Prema šematizmima Banjalučke biskupije možemo slijediti kako se kretao broj vjernika u župi Sasina.

Godine 1883. tu je živjelo 230 obitelji: Nažalost, ne navodi se ukupan broj vjernika, a ima ih u ovih 12 sela: Sasina, Kievo, Kladovita, Kljevci, Kruari, Poljaci, Riečani, Sanski Most, Škrļjevitā, Timar, Tramošnjā i Tnava.

Godine 1885. župa ima 1.627 katoličkih vjernika, a žive u 11 sela. Ne spominju se sela Kladovita, Timar i Tramošnjā, a navode se nova: Lužci i Tomašica.

Godine 1892. šematizam sva spomenuta sela, pa i samu Sasinu, navode kao dio župe Sanski Most, dok se sasinska župa uopće ne spominje ni kao župa ni kao samostalna kapelanija. Sela je i tada 11; ne spominje se Timar, a novi su Krkoevci. Vjernika je ukupno 1.924.

Godine 1900. ponavlja se isti slučaj kao i 1892. Te godine u župi Sanski Most živi 2.397 vjernika u 13 sela. Nova su sela u kojima ima katolika: Bošnjaci i Lužani.

Šematizam iz 1935. vodi Sasinu kao lokalnu kapelaniju koja ima 2.146 katolika i to u tri sela: Sasina, Škrļjevitā i Tomašica (dok istovremeno župa Sanski Most ima 3.289 katolika).

Godine 1939. sasinska župa ima 2.345 vjernika.

Zadnji šematizam koji donosi broj katolika po pojedinim selima ove župe je onaj iz 1960., pa ovdje ispisujem te podatke. Spomenute godine je u sasinskoj župi ukupno 2.502 vjernika, i to je najveći broj vjernika koji je ta župa imala. Po selima ima te godine kako slijedi:

Žabarice	387 vjernika	Šumari	254
Rudine	170	Škrļjevitā	451
Božići 192		Lujići	252
Tomašica	305	Matijevići	206.
Gornje selo	285		

Godine 1974. broj vjernika je u laganom opadanju i iznosi 2.350.

Do godine 1991. broj je opao na 1.600 vjernika.

Bilo bi zanimljivo analizirati ove brojeve, no za to ovdje nemamo mogućnosti, ali neka ostanu sačuvani za buduća vremena.

19. Duhovna zvanja iz staromajdanske odnosno sasinske župe

Činjenica je da je taj nekoć čisto katolički kraj Crkvi dao puno duhovnih zvanja. Govoreći o franjevačkom samostanu u Kamengradu spomenuli smo imena nekih svećenika. Imena većine od njih nikada nećemo ni saznati. No smatram korisnim zabilježiti imena onih koja sam pronašao listajući staromajdanske i sasinske matice. Iz razdoblja kad je sjedište župe bilo u Starom Majdanu naišao sam na ove svećenike:

1. Fra Matija Sedić iz Gomionice, kapelan je u Starom Majdanu od 1749.
2. Fra Stipan Ćosić iz Majdana, spominje se 1760.-tih godina
3. Fra Grgo Čavlović iz Sasine, kapelan u Starom Majdanu oko 1783-1786.
4. Fra Petar Kozić iz Stratinske (?), župnik je u Starom Majdanu u dva navrata: od 1798.-1802. i 1806.-1809., a god. 1786. je socius parochi
5. Fra Marijan Grgić iz Sasine, bio mjesni kapelan u Staroj Rijeci 1860.-1862., a umro je u Ivanjskoj.

I nakon odvajanja ove župe od Sanskog Mosta 1884. godine, župa Sasina dala je više duhovnih zvanja i to kako svećenika, tako i redovnica. Donosimo njihov popis s godinama rođenja (i smrti).

a) Svećenici

- | | |
|------------------------|---|
| 1. Fra Marko Marić | 1843.-1886. |
| 2. Fra Bosiljko Ljevar | 1896.-1989. |
| 3. Fra Vlado Ljevar | 1918.-1993. |
| 4. Fra Josip Božić | rođ. 25. 07. 1937. |
| 5. Fra Dujo Ljevar | rođ. 02. 02. 1940. |
| 6. Fra Drago Ljevar | rođ. 18. 10. 1952. |
| 7. Vič. Josip Ljevar | rođ. 1962., sveć. Münchenske bisk. (Njemačka) |
| 8. Vič. Marko Vuković | rođ. 18. 10. 1963., sveć. Kotorske biskupije |

b) Časne sestre

1. S. Marija Ljiljana Grgić (krsno ime Gina), milosrdnica
2. S. Mirela Iličić (Nevenka), Kćeri Božje ljubavi
3. S. Suzana Knjeginjić (Anka), milosrdnica
4. S. Marija Miroslava Ljevar (Anka), milosrdnica
5. S. Ignacija Tomić (Mara), franjevka
6. S. Emanuela Tutić (Nevenka), Klanjateljica Krvi Kristove
7. S. Jelka Vulinović (Anđa), milosrdnica

20. Staromajdanski i sasinski župnici

Prema sačuvanim maticama donosimo ovdje popis župnika staromajdanske, odn. sasinske župe. Evo popisa onih dok je sjedište župe bilo u Starom Majdanu (ponegdje nedostaje listova u maticama, pa su podaci djelomično manjkavi)!

1. Fra Matija Sedić, iz Gomionice
kapelan je u Starom Majdanu 1749.
2. Fra Ivan Ivanković (ne navodi se služba) 1750.
3. Fra Filip Gabrić, iz Lašve
potpisuje se i kao župnik i kapelan 1751.-1754.
4. Fra Tomo Miletić 1754.-1757.
5. Fra Stipan Kovačević, iz Livna 1758.-1760.
6. Fra Frano Blažević (služba nepoznata) 1761.
7. Fra Bono Livljanić 1764.-1765.
8. Fra Franjo Blekić? 1765.-1767.
9. Fra Nikola Anić iz B. Luke 1767.-1771.
10. Fra Ambrozije Vučković 1772.-1775.
11. Fra Jerolim Milaković 1775.-1781.
12. Fra Josip Valentić od Ivanjske 1781.-1784.
13. Fra Petar Skuljević od Travnika 1785.-1785.
14. Fra Petar Čosić iz Volara 1785.-1787.
15. Fra Bernardin Dobretić 1787.-1797.

ŽUPA SASINA

Nakon prijenosa sjedišta župe iz Starog Majdana u Sasinu:

1. Fra Petar Kozić 1798.-1802.
2. Fra Anto Vučević 1803.-1806.
3. Fra Petar Kozić 1806.-1809. (drugi put)
4. Fra Toma Stipeljević iz Kotor 1809.-1816.
5. Fra Franjo Lauš 1816.-1818.
6. Fra Ivan Vidošević od Livna 1818.-1820.
7. Fra Mato Šekimić 1820.-1823.
8. Fra Pavao Alaupović 1823.-1824.
9. Fra Nikola Glavočević 1824.-1925.
10. Fra Marijan Kozić 1825.-1827.
11. Fra Andrija Alaupović 1828.-1836.
12. Fra Mato Antunović 1837.-1839.
13. Fra Lovro Tadić 1839.- ?, bilježi se kao kapelan
14. Fra Petar Banić-Kasalo 1856. je župnik Sasinski;
(*dalje nemamo podataka*)

Dvadesetog kolovoza 1856. umrla je u župnoj kući u Sasini Marija Banić-Kasalo, rođ. Marianović, majka župnika Petra, u dobi od 61 godine i pokopana na groblju Zimzelena.²⁶

Nakon obnove župe u Sasini:

1. Fra Anto Mačinković 1914.-1917.
2. Fra Vojislav Čurić 1917.-1918.
3. Fra Franjo Valentić 1918.-1921.
4. Fra Anto Šeremet 1921.-1924.
5. Fra Anto Juniljević 1924.-1926.
6. Fra Julijan Jurković 1926.-1928.

²⁶ Mat. umrlih župe Sasina čuva se na Petrićevcu.

ŽUPA SASINA

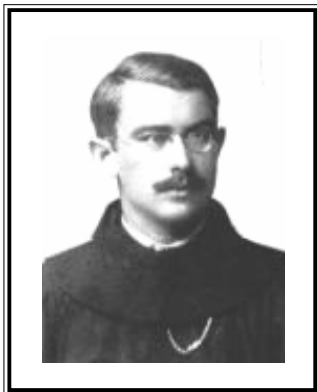
7. Fra Anto Šeremet 1928.-1930. (drugi put)
8. Fra Jako Bilić 1930.-1933.
9. Fra Anto Katava 1933.-1937.
10. Fra Luka Tešić 1937.-1943.
11. Fra Miroslav Buzuk 1943.-1944. (zatim župnik iz San. Mosta)
12. Fra Dragomir Prpić 1945.-1953.
13. Fra Luka Komljenović 1953.-1955.
14. Fra Viktor Šakić 1955.-1964.
15. Fra Anto Vidaković 1964.-1967.
16. Fra Vlado Tomić 1967.-1969.
17. Vič. Marko Arabadžić 1969.-1971.
18. Vič. Nikola Matošević 1971.-1973.
19. Vič. Vinko Puljić 1973.(danas nadb. Vrhbosanski i kardinal)
20. Vič. Adolf Višaticki 1973.-1981.
21. Vič. Vladimir Tomić 1981.-1992. (zatim bez župnika)
22. Vič. Marijan Stojanović 1993.-1995.
23. Fra Ivo Orlovac (upravlja iz San. Mosta)

21. Sasinski župnici – mučenici našeg vremena

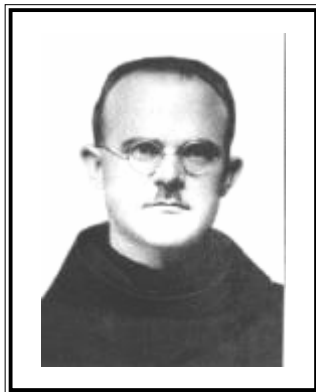
Dvojica su sasinskih župnika mučenički završili svoj život. Bili su vjerni pastiri svog stada i zaslužili su da im se sačuva uspomena, te da ih vjernici štiju kao prave kršćanske mučenike. Iznijet ćemo ovdje ukratko njihove životne podatke.

Prvi je **fra Luka Tešić-Pisarić** koji je bio sasinski župnik šest godina, od 1937. do 1943. Rođen je 29. studenoga 1893. u Žabarima, župa Ivanjska kod Banjaluke. Školovao se u Ivanjskoj, Visokom i Sarajevu. U franjevački red stupio je 15. srpnja 1911. Za svećenika je zaređen 16. srpnja 1916. u Banjoj Luci. Kao svećenik djelovao je u Jajcu, Kiseljaku, Novom Šeheru, Šimićima, Volaru i Sasini. Sa svojim vjernicima sagradio je crkve u Šimićima i Sasini. Bio je pravi narodni čovjek, a bavio se i pisanjem. Bit će da je to komunistima najviše i smetalo. Partizani su ga uhitili, mučili i ubili u Prijedoru upravo na

ŽUPA SASINA



fra Luka Tešić-Pisarić



fra Miroslav Buzuk

Badnjak, 24. prosinca 1944., skupa s još osmoricom katolika.²⁷

Drugi je **fra Miroslav Buzuk**, krsnim imenom Mato, rođen 15. ožujka 1906. u Briševu, župa Stara Rijeka. Nakon osnovne škole, gimnaziju je završio u Visokom, a bogoslovski studij u Sarajevu. Postao je član franjevačkog reda 13. kolovoza 1925. Za svećenika je zaređen 22. prosinca 1928. u Sarajevu. Obavljao je više svećeničkih dužnosti: bio je župni i samostanski vikar na Petrićevcu, župnik u Doljanima, Volaru i Sasini (1943.-1944.), te gvardijan u samostanu Plehan kod Dervente. Nije posve pouzdano utvrđeno vrijeme i mjesto njegove mučeničke smrti. Knjiga *Dokumenti o protunarodnom radu* (...) ²⁸ donosi zapisnik o saslušanju fra Miroslava s datumom 17. prosinca 1944., dakle je uhićen već prije Božića. Optužili su ga zajedno s prijedorskim župnikom vlač. Josipom Böckmannom zbog navodne špijunaže. Prema maticama umrlih župe Sanski Most, partizani ga strijeljali na Gredi kod

²⁷ M. KARAUJA, *Žrtve i mučenici. Stradanja bosanskih franjevacu u Drugom svjetskom ratu i komunizmu*, Sarajevo, 1999., str. 115-116; A. ORLOVAC, *Banjalučki martirologij. Svećenici Banjalučke biskupije – žrtve ratova dvadesetog stoljeća*, Banja Luka-Zagreb, 1999., str. 118.

²⁸ *Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera*, Zagreb, 1946, str. 286, sl.

Sanskog Mosta 21. veljače 1945. zajedno s Böckmannom. I šematizam Banjalučke biskupije iz 1960. ima taj datum njihove smrti. Čini se da su ti podaci najtočniji. Nije još imao ni 39 godina.²⁹

22. Vjernici i svećenici - žrtve ratova 20. stoljeća u župi Sasina

Proteklo 20. stoljeće ostat će zabilježeno kao najtragičnije u povijesti župe Sasina. Tri su rata ostavila znatno tragičnije posljedice nego cijelo tursko doba. Do sada, koliko znamo, nije sustavno istraživano niti objavljeno stradanje vjernika te župe niti u prvom svjetskom ratu (1914.-1918.), niti onih, osobito brojnih, u drugom svjetskom ratu (1941.-1945.) i poraću, a čak ni onih iz najnovijeg rata, iako na području župe Sasina ratnih djelovanja nije ni bilo. Za prvi svjetski rat nije nam danas, zbog nedostatka dokumenata i svjedoka, moguće takva istraživanja provesti. Međutim za druga dva rata bilo je moguće na temelju (makar i nepotpunih) župnih matica i svjedočanstava preživjelih prikupiti barem veći dio imena stradalih, iako to ni izdaleka nije potpun broj. Ovdje ga objavljujemo iz pijeteta prema tim žrtvama, od kojih su najbrojniji (a u najnovijim tragičnim zbivanjima isključivo!) nedužni civili. Dakako da je velik broj i vojnika koji su pripadali različitim vojskama, ali njihova imena donosimo, ne ulazeći u pitanje analize; uostalom svi su oni žrtve ratova na ovaj ili onaj način.

A) ŽRTVE DRUGOGA SVJETSKOG RATA IZ ŽUPE SASINA

Sasina

1. BANOVIĆ, JURO, nestao u ratu
2. BARAĆ, ANTE, sin Nike, poginuo
3. BARAĆ, JURO, sin Nike i Marije r. Jagar, rođ. 1926. u Sasini, nestao 1945.
4. BARAĆ, MATO, Jose i Slavke r. Matić rođ. 1926. u Sasini-Žabarica, odveden od kuće i nestao 1945.
5. BILIĆ, PETAR, Marijan i Marije r. Tamaz, r. 1919. u Sasini, nestao 1943.

²⁹M. KARAUŁA, nav. dj., str.40-41; A. ORLOVAC, nav. dj., str. 103.

6. BOŽIĆ, ANTO, sin Nike, poginuo
7. BOŽIĆ, BARIŠA, nestao u ratu (*možda: BARTUL, Jure i Janje r. Komljenović, muž Ruže r. Božić*)³⁰
8. BOŽIĆ, BOŠKO, nestao u ratu
9. BOŽIĆ, DRAGUTIN, Marijana, r. 1909. u Sasini-Šumarima, muž Jozef (Ž!) r. Buha nestao 1944.
10. BOŽIĆ, MARIJAN, Marijana i Perke r. Popović, r. 01. 10. 1919., muž Janje r. Šehić, nestao nakon 1945.!
11. **BUZUK, fra MIROSLAV, župnik**, r. 15. 03. 1906. na Briševu, župa Stara Rijeka, strijeljan od partizana 21. 02. 1945.
12. ČAVLOVIĆ, MILE, Mate i Jele r. Komljenović, iz Sasine-Šumari, nestao 1945.
13. ČAVLOVIĆ TADE, +1945.
14. DAKIĆ, FRANJO, poginuo kod Bos. Novoga (*možda: Polje i Mare r. Marić, r. 02. 10. 1916., muž Mare r. Kozic*)
15. DAKIĆ, IVO, posinak Ruže r. Tomić, r. 1912., nestao 1945.
16. DAKIĆ, LUCIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
17. DAKIĆ, MARIJA (*možda: Mara Dakić r. Kozic, kći Ive Kozica i Kate r. Zekić iz Sasine, r. 02. 02. 1920., žena Frane Dakića*)
18. DAKIĆ, RUŽA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
19. DAKIĆ, VINKO, Marka i Lucije r. Krakić, r. 01. 09. 1916. u Sasini, muž Kate r. Kozic, potkivan čavlima i ubijen u Sanskom Mostu 1943.
20. GRGIĆ, ANTO, Petra i Ruže r. Tukarić, r. 1920., muž Marije r. Tomić, nestao 1945.
21. GRGIĆ, MILE, Jure, r. 1906. u Sasini-Šumarima, muž Janje r. Matić, nestao 1945.
22. HORVAT, ANTE, poginuo
23. ILIČIĆ, MATO, Ilije i Vide r. Čavlović, nestao u ratu
24. ILIČIĆ, PERO, Ilije i Vide r. Čavlović, nestao 1945.
25. IVIČIĆ, JURO, sin Ante i Ruže r. Vulinović, r. 17. 10. 1920. u Sasini-Žabarica, muž Slavke r. Ljevar, nestao
26. IVIČIĆ, NEDILJKO, sin Jose, poginuo kod Bosanske Krupe

ŽUPA SASINA

27. MIČIĆ, PERO, sin Franje?
28. JOLIĆ, MARIJA rođ. ILIČIĆ, 34. god., rođ. u Sasini, ubijena 02. 03. 1944. u Baltinim Barama
29. JURIČIĆ, JANDRO, sin Jure, nestao u ratu
30. JURIČIĆ, JOSO, Grge i Ane r. Rajković, r. 12. 05. 1911. u Sasini-Šumarima, muž Delfe r. Ivičić, nestao 1945.
31. JURIČIĆ, JURO, Grge, r. 1906. u Sasini-Šumarima, muž Marije r. Marić, nestao 1945.
32. JURIĆ, JOZO
33. KLARIĆ, ANTE, sin Blaža, nestao u ratu
34. KLARIĆ, ANTE, Ladana i Marije r. Zekić, r. 1921. nestao 1945.
35. KLARIĆ, FRANJO, sin Stjepana, nestao u ratu
36. KLARIĆ, LADAN, zvani Knez, nestao u ratu
37. KLARIĆ, MARIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
38. KLARIĆ, STJEPAN, sin Stjepana, nestao u ratu
39. KNEŽEVIĆ, ANTE, rođ. 1924., nestao 1945.
40. KNEŽEVIĆ, PETAR, nestao u ratu
41. KNEŽEVIĆ, ZDRAVKO, nestao u ratu
42. KNJEGINJIĆ, MARKO, Mate i Anđe r. Božić, r. 11. 06. 1908., muž Mire r. Matoš, nestao u ratu
43. KOMLJEN, IVO (brat Mile), nestao u ratu
44. KOMLJEN, MILE (brat Ive), nestao u ratu
45. KOZIĆ, ILIJA, sin Jakova, nestao u ratu
46. KOZIĆ, LADISLAV "LADAN", Ante i Mare r. Ivičić, r. 07. 09. 1906. u Sasini, muž Anđe r. Tukera, a u drugom braku vjenčan 1944. s Anđom r. Čavlović, nestao 1945.
47. KOZIĆ, MARTIN, sin Petra, nestao u ratu
48. KOZIĆ, MATO, nestao u ratu
49. KOZIĆ, MILE, ubijen na Razboju
50. KOZIĆ, PETAR, nestao 1945.
51. KOZIĆ, PETAR, bez noge, nestao u ratu
52. LIČANIN, JOZO, nestao u ratu (*možda: Nike i Ruže r. Ljevar, r. 27. 09.*)

1909. u Sasini, muž Cvitke r. Matić)

53. LIČANIN, NIKOLA, Ive i Marije r. Mandić, r. 1924., muž Kate r. Matoš, nestao 1945.
54. LOVRIČIĆ, DUJO, sin Marijana, nestao u ratu
55. LOVRIČIĆ, LJUBICA, dijete, kći Filipa i Kaje r. Ivčić, rođ. 1940., nestala 1942.
56. LOVRIČIĆ, NEDILJKO, Jure i Anđe r. Banović, r. 09. 09. 1908. u Sasini-Žabarica, muž Antonije r. Tamar, nestao 1945.
57. LOVRIĆ, ANTE, Mijata, r. 1923. nestao 1945.
58. LOVRIĆ, IVO, Pere i Lucije Šarčević, r. 12. 02. 1914. u Sasini-Šumarima, muž Marije r. Kaurinović, nestao 1942. u Sanskom Mostu
59. LOVRIĆ, LUKA, muž Paule rođ. Čengić, rođ. 14. 05. 1893. u Sasini, ubijen 06. 07. 1945. od nepoznatih osoba
60. LUJIĆ, ANĐA, Eugena i Kate r. Čavlović, rođ. 01. 11. 1924., nestala 1945.
61. LUJIĆ, BONE, sa Rovina
62. LUJIĆ, ILIJA, Jure, odveden od kuće i nestao 1945.
63. LUJIĆ, JANDRO, Jure i Marije r. Šalić, r. 04. 12. 1911., muž Anđe r. Zekić, nestao na Istočnom frontu 1943.
64. LUJIĆ, MATO, sa Rovina
65. LUJIĆ, PERO, zv. PEJO, Marijana i Lucije r. Ljevar, r. 03. 04. 1914., muž Jelice r. Pranjić, odveden od kuće i nestao 1945.
66. LUJIĆ, VINKO, Eugena i Kate r. Čavlović, rođ. 24. 01. 1922., nestao 1945.
67. LJEVAR, JAKOV, sin Nike, rođ. 1907. u Sasini-Žabarica, muž Lucije r. Lovričić, poginuo 1944. kod Bos. Novog
68. LJEVAR, LJUBOMIR, Ferde i Janje r. Lovričić, rođ. 27. 11. 1921., muž Marije r. Jurić, nestao 1944. kod Udbine
69. LJEVAR, MARA, Petra, civil, ubijena u Šušnjaru, San. Most
70. LJEVAR, MARIJAN, Ive i Ane r. Jandrijević, r. 05. 11. 1914., muž Sofije r. Božić, ubijen u Sasini
71. LJEVAR, MARKO, Mate, ubijen u Sasini

- 72. LJEVAR, MILE, Nike i Mare r. Božić, r. 02. 04. 1915. u Sasini, muž Roke r. Barać, Bleiburg
- 73. LJEVAR, MIRKO, sin Nike, civil, ubijen 1945. u Šušnjaru, Sanski Most
- 74. LJEVAR, PERKA
- 75. LJEVAR, SREĆO, sin Nike, rođ. 1909. u Sasini-Žabaricama, muž Marije r. Turić, nestao 1945. kod Bos. Novog
- 76. MADŽO, MARKO, rođ. 1919., nestao 1945.
- 77. MAJDANDŽIĆ, MARKO, Nikole i Ruže r. Kozić (Hadžan) iz Sasine-Šumara, nestao 1945.
- 78. MAJDANDŽIĆ, VINKO, sa Razboja, odveden od kuće i nestao
- 79. MANDIĆ, ANTE, ubijen u Sasini
- 80. MANDIĆ, FILIP, Ante? i Anđe, r. 1924., nestao 1945.
- 81. MARIĆ, ANĐA
- 82. MARIĆ, ANTO, poginuo u Bobiji kod Ivanjske (*možda: Ive i Anđe r. Mandić, r. 02. 07. 1916., muž Cvitke r. Šehić*)
- 83. MARIĆ, ANTO, muž Anđe rođ. Dakić, 50 god., rođ. u Sasini, ubijen 26. 11. 1945. od nepoznatih osoba
- 84. MARIĆ, JAKOV, poginuo kod Bos. Novog
- 85. MARIĆ, MARIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
- 86. MARIĆ, MARIJAN, Stipe i Vide r. Kozić, r. 21. 10. 1909. u Sasini-Šumarima, muž Kate r. Ivičić, nestao 1945.
- 87. MARIĆ, MATO, poginuo kod Bos. Novog
- 88. MARIĆ, STIPO, rođ. 26. 12. 1921. u Sasini-Šumarima, sin Ante i Verke r. Mandić, muž Sofije r. Buha, nestao 1942.
- 89. MARIĆ, ZDRAVKO, poginuo kod Bos. Novog
- 90. MARKANOVIĆ, MARIJA
- 91. MARKEZIĆ, IVO, Ive i Kate r. Knežević, r. 05. 07. 1920., Sasina–Gornje Selo, muž Ruže r. Kozić, nestao 1945.
- 92. MATIJEVIĆ, IVO, odveden od kuće i nestao (*možda: Pere i Ruže r. Sedić, r. 17. 08. 1912., muž Nevenke r. Tomić*)
- 93. MATIJEVIĆ, LUKA (*možda: sin Marka i Mare r. Grgić, r. 24. 06. 1909., muž Kate r. Klarić*)

ŽUPA SASINA

94. MATOŠ, BLAŽ, Stipe i Lucijer. Matić, r. 1925. u Sasini – Gornje Selo, nestao 1945.
95. MATOŠ, FILIP, Jerka i Mande r. Komljenović, r. 27. 12. 1914., muž Jele r. Šalić, nestao 1945.
96. MATOŠ, RAFO, sin Ladana, r. 1908., muž Tereze r. Kozić, vj. 1928., nestao na Istočnom frontu
97. MATOŠ, LADAN, odveden od kuće i nestao (*možda: VLADAN, Stipe i Ruže r. Grgić, r. 1885., muž Kate r. Jelić*)
98. MATOŠ, SMILJAN
99. MIHIĆ, ANTO, Petra i Ivke r. Senjić, r. 14. 04. 1916. u Sasini, muž Anke r. Ljevar, poginuo u Sasini
100. MIJADŽIKOVIĆ, IVO, Ante i Juste r. Mijatović, r. 11. 02. 1922. u Sasini, muž Antonije r. Topić, poginuo u Sasini
101. MIJADŽIKOVIĆ, JAGO, Kladovita
102. MIJADŽIKOVIĆ, NIKO, Ante i Juste r. Mijatović, poginuo u Sasini
103. MIJADŽIKOVIĆ, RAJKO, sin Mate, nestao u ratu
104. MIJADŽIKOVIĆ, TADIJA, Mate i Kate r. Rukavina, r. 05. 10. 1914., muž Ane r. Kaurinović, nestao u ratu
105. MIJADŽIKOVIĆ, ROKO
106. MIJADŽIKOVIĆ, VIDA
107. ŠALIĆ, LUKA, Jose i Kate r. Lujčić, r. 1919. u Sasini – Gornje Selo, nestao 1945.
108. ŠALIĆ, PEJO, Jose i Kate r. Lujčić, r. 1914. u Sasini – Gornje Selo, nestao 1945.
109. ŠALIĆ, STIPO, rođ. 1910. u Sasini – Šumarima, muž Milke r. Komljenović, vj. 1929., nestao u ratu
110. ŠEHIĆ, MARIJA, ubijena u Busnovima idući u Prijedor po sol
111. ŠEHIĆ, MARKO, sin Mile, nestao u ratu
112. ŠEHIĆ, MILE, rođ. 1925. u Sasini, poginuo 23. 04. 1944. u borbi s komunistima u Kotor Varošu
113. **TEŠIĆ-PISARIĆ, fra LUKA, župnik** u Sasini, rođ. 29. 11. 1893. u Žabarima, župa Ivanjska, partizani ga mučili i ubili na Badnjak, 24. 12. 1944. u Prijedoru

ŽUPA SASINA

- 114. TOMIĆ, MARKO, Jure i Delfe r. Ljevar, r. 27. 03. 1914., muž Ljubice r. Matić, ubijen u Sasini
- 115. TOMIĆ, NIKO, Jure i Delfe r. Ljevar, r. 05. 10. 1911., muž Jele r. Lujčić, ubijen u Sasini
- 116. TOPIĆ, MILE, odveden od kuće i nestao
- 117. TUKARA, MARIJAN, nestao u ratu
- 118. TUTIĆ, ILIJA, sin Luke, nestao 1945.
- 119. VULINOVIĆ IVO, Tome i Anđe r. Čavlović, r. 27. 06. 1920. u Kladovitoj, muž Veselke r. Lujčić, poginuo
- 120. ZEKIĆ, BONE, iz Sasine-Kladovite, ubijen u Šušnjaru, Sanski Most
- 121. ZEKIĆ, LUKA, iz Sasine-Kladovite, nestao u ratu
- 122. ZEKIĆ, MIRKO, iz Sasine-Kladovite, nestao u ratu

Škrļjevita

- 1. HORVAT, PERO, r. 1893., muž Anđe r. Markanović, vjenčani 1912., nestao
- 2. ILIČIĆ, MARIJAN, muž Ruže rođ. Tutić, 49 god., rođ. u Škrļjevitoj, ubijen 20. 02. 1946. (!) od nepoznatih osoba
- 3. ILIČIĆ, MARKO, Ive i Kate r. Tutić, rođ. 1926. u Škrļjevitoj, nestao 1945.
- 4. KAURINOVIĆ, GRGO, rođ. 05. 06. 1920. u Škrļjevitoj, sin Ive i Delfe r. Čavlović, muž Lucije r. Stojić, nestao (1943. ili 1945.)
- 5. KAURINOVIĆ, JANJA rođ. NIKIĆ, žena Ive, 28 god., r. u Škrļjevitoj, ubijena 02. 03. 1944. u Baltinim Barama
- 6. KAURINOVIĆ, MARIJAN, rođ. 1898. u Škrļjevitoj, sin Marijana i Anđe r. Čavlović, muž Marije r. Ivičić, ubijen u ožujku 1945. od nepoznatih osoba, pokopan 14. 03. 1945. u Škrļjevitoj
- 7. KOMLJENOVIC, JOSO, rođ. 26. 01. 1915. u Škrļjevitoj, sin Ive i Kate r. Tutić, muž Vide r. Kaurinović, nestao 1945.
- 8. MADŽO, MARKO, Stipe i Vide r. Iličić, r. 04. 05. 1919. u Škrļjevitoj, muž Janje r. Tukara, nestao 1945.
- 9. TUKARA, ANTO, sin Bartula i Marije r. Iličić, r. 17. 01. 1920. u Škrļjevitoj, ubijen 01. 03. 1941.

ŽUPA SASINA

10. TUKARA, IVAN, rođ. 09. 09. 1912. u Škrlevitoj, muž Lucije r. Komljenović, ubijen 01. 03. 1941.
11. TUTIĆ, GRGA, sin Ive, rođ. 1914. u Škrlevitoj, nestao 1945.
12. TUTIĆ, JOSIP, muž Anđe rođ. Tadić, rođ. 1904. u Škrlevitoj, ubijen 20. 02. 1946. (!) od nepoznatih osoba
13. TUTIĆ, JURO, sin Stipe, rođ. 1906. u Škrlevitoj, muž Lucije r. Mišić, nestao 1945.
14. TUTIĆ, KARLO, sin Jose, rođ. 1912. u Škrlevitoj, muž Antoje r. Iličić, nestao 1944.
15. TUTIĆ, PETAR, muž Marije r. Komljenović, rođ. 1904., u Škrlevitoj, ubijen 02. 03. 1946. (!) od nepoznatih osoba



Srušeni spomenici na groblju ZIM-ZELENA, 21 travnja 1996. (grob fra. Drage Prpića)

Tomašica

1. KAURINOVIĆ, ANDELKO, Mile i Lucije r. Jandrijević, r. 29. 02. 1909. u Tomašici, muž Kate r. Topalović, nestao 1945.
2. KAURINOVIĆ, MATO, rođ. u Tomašici, Duje i Ivke r. Zekić, r. 16. 07. 1923., muž Anđe r. Grgić, nestao 1945.
3. KOMLJENOVIC RUDE, Luke i Marije r. Matoš, r. 26. 03. 1905. u Tomašici, muž Finke r. Hrvat (bio u još dva braka: s Anđom r. Marić, pa s Mandom r. Mijadžiković i konačno s Finkom!), nestao 1945.
4. POPOVIĆ, ANTO, muž Perke rođ. Božić, rođ. 13. 01. 1898. u Tomašici, masakriran i ubijen 15. 07. 1941.
5. POPOVIĆ, IVO, Ante i Perke, r. 1928. u Tomašici, nestao 1945.
6. TOPALOVIC, MILE, težak, muž Anđe, rođ. u Tomašici, ubijen 13. 05. 1945.
7. ZEKIĆ, FERDO, Ive i Ruže r. Knežević, r. 28. 09. 1921. u Tomašici, muž Sofije r. Kaurinović, nestao 1945.
8. ZEKIĆ, RUŽA rođ. KOMLJENOVIC, žena Mate, rođ. u Tomašici, strijeljana 04. 12. 1947.³¹



³¹ Popis je rađen na temelju matica umrlih i Stanja duša župe Sasina te sjećanja nekoliko starijih župljana. Popis sam složio abecednim redom po pojedinim selima, zbog bolje preglednosti.

Ovdje nisu popisane izbjeglice iz Sasine koje su masovno umirale u župi Dolina kod Bosanske Gradiške kamo su se bile склонile, i to od gladi, velike studeni i bolesti. U popis su uneseni samo izravno ubijeni ili nestali, koji su također pobijeni.

Broj je svakako puno veći, jer nemamo potpune matice umrlih. Godište 1942. ne postoji u tim maticama uopće; ostala godišta postoje, a unošeni su u njih u dijelom i pokojnici iz župe Stralsinska. Treba imati na umu da je župa neko vrijeme bila gotovo posve raseljena, a ubijena su čak dva sasinska župnika: fra Luka Tešić-Pisarić i fra Miroslav Buzuk, te onaj u susjednoj župi Stralsinska: fra Danijel Briševac. Po svemu izgleda daje to u matice pisano naknadno, pa sigurno nedostaje puno imena. Pravo je čudo da su i ova sačuvana! Zadatak je svih Sasinjana, gdje god danas živjeli, prikupiti podatke i upotpuniti ovaj popis. Nevine žrtve nisu zaslužile da budu prepuštene zaboravu; one zaslužuju naše sjećanje, poštovanje i molitvu.

B) ŽRTVE RATA 1992.-1995. GODINE IZ ŽUPE SASINA

Čak su 24 nedužne žrtve iz sasinske župe ubijene bez ikakva razloga i povoda u razdoblju 1992.-1995. godine, samo zato što su bili katolici i Hrvati, svoji na svome, a našli su se na putu nečijim zločinačkim planovima. Pritom nisu pošteđene ni žene, a većina muškaraca bila je mlađe dobi. Posebno je tragičan bio Dušni dan, 2. studenoga 1992., kada je devet muškaraca, župljana ove župe, bez ikakvih ratnih djelovanja okrutno ubijeno u Škrlevitoj. Evo imena svih žrtava koja su dosad prikupljena.

1. BANOVIĆ, JOSIP, sin Ive i Marije rođ. Iličić, r. 14. 10. 1971., u Škrlevitoj, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj
2. BARAĆ, MATO, r. 08. 03. 1932. u Škrlevitoj, muž Kate r. Vranić, umirovljenik, živio u Kruharima, ubijen na putu kući 19. 10. 1992.
3. BOŽIĆ, MARKO ubijen u zaseoku Šumari noću 29./30. 11. 1992.
4. ČAVLOVIĆ, MILKA, kći Florijana i Lucije r. Matoš, kućanica, rođ. 05. 10. 1933. u Škrlevitoj, ubijena u svojoj kući noću 02. 08. 1992.
5. ČAVLOVIĆ, MIROSLAVA, sestra Milke, kućanica, r. 03. 10. 1937. u Škrlevitoj, ubijena u svojoj kući noću 02. 08. 1992., zajedno sa sestrom
6. ILIČIĆ, TADE, r. 1932. u Škrlevitoj, muž Zorke r. Tomić ubijen pred kućom 10. 07. 1992.
7. KAURIN, MARTIN, rođ. 24. 02. 1952. u Škrlevitoj, ubijen 21. 11. 1994. na svom imanju u Škrlevitoj
8. KOMLJEN, FERDO, ubijen u zaseoku Šumari noću 29./30. 11. 1992.
9. LJEVAR NIKO, rođ. 21. 02. 1929., muž Ruže r. Kneginjić, umro 22. 06. 1993. od zadobivene rane
10. NIKIĆ, PERO, sin Marka, rođ. 18. 06. 1959. u Škrlevitoj, muž Marije r. Iličić, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
11. NIKIĆ, ŽARKO, sin Martina, rođ. 28. 01. 1958., u Škrlevitoj, muž Marije r. Stojić, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
12. POTALEC, TOMO, sin Josipa, rođ. 1950., iz Škrlevite, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj

ŽUPA SASINA

13. STOJIC, IVO, rođ. 22. 07. 1929. u Škrlevitoj, policajac u mir., muž Ankice r. Balić, pronađen mrtav u svojoj kući 20. 11. 1994. s prostrjelnom ranom u sljepoočici
14. ŠALIĆ, DRAGINJA iz Tomašice ubijena 05. 12. 1992. u Tomašici
15. ŠALIĆ, MARA iz Tomašice, ubijena 05. 12. 1992. u Tomašici
16. TADIĆ, DRAGAN, sin Nikole i Marije r. Kaurinović, mladić, rođ. 03. 06. 1967. iz Škrlevite, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
17. TADIĆ, KARLO, sin Marka, r. 16. 06. 1952. u Škrlevitoj, muž Jele r. Egredžija, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj (Glamošnici)
18. TOPALLOVIĆ, ILIJA iz Tomašice, ubijen 25. 10. 1992. u Tomašici
19. TOPALLOVIĆ, IVO, r. 1943. u Tomašici, odveden iz svoje kuće i ubijen 24. 10. 1992. u Tomašici
20. TOPALLOVIĆ, MILE iz Tomašice, ubijen 05. 12. 1992. u Tomašici
21. TOPALLOVIĆ, PERO iz Tomašice, ubijen 05. 12. 1992. u Tomašici
22. TUTIĆ, ANTE, sin Ive, iz Škrlevite, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj
23. TUTIĆ, BONO, sin Mate i Dragice r. Grgić, rođ. 26. 08. 1937., u Škrlevitoj, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj
24. TUTIĆ, IVO, sin Nikole i Dragice r. Vranjić, rođ. 23. 06. 1931. u Škrlevitoj, ubijen 02. 11. 1992. u Škrlevitoj.³²



³² Popis je rađen na temelju Matica umrlih župe Sasina i odgovarajućih izvještaja.

Zaključak

Kratko skicirana sudbina katolika ovoga kraja i njihove Crkve na primjeru župe Sasina u ovom prikazu vjerno oslikava sudbinu dobrog dijela katolika Bosne i Hercegovine. Relativna blizina sjedištu Rimskog carstva i prirodna bogatstva ovih krajeva, osobito rudna, što je još onda bilo poznato, uvjetovali su rano širenje i ukorijenjenje kršćanstva u ovim krajevima još u antičko doba. Bujni procvat Katoličke crkve nakon doseljavanja i pokrštenja Hrvata s mnogobrojnim crkvama, župama i samostanima u tom prelijepom dijelu ondašnje Hrvatske obilježio je srednjovjekovnu povijest tih krajeva. No katoličanstvo je tu, jer drugih vjera i konfesija tu nije u to doba bilo, doživjelo gotovo potpuni slom padom pod tursku vlast. Uništene su cijele pokrajine, biskupije, samostani i župe, a ono malo preživjelih katolika bilo je prisiljeno bježati u zabačenija mjesta kako bi sačuvali živu glavu i svoju vjeru. Da se u sanskom bazenu, u koji spada i Sasina, katoličanstvo kako-tako sačuvalo imamo zahvaliti i rudnom bogatstvu tih krajeva, što su Turci koristili, a trebali su im za preradu rude i katolici iz tih krajeva i osobito srednje Bosne, koji su bili stručnjaci u tome, a koji su se doseljavali u ove krajeve, pa su im Turci davali čak i određene olakšice. No, čim je nestalo Turaka, broj se katolika stao povećavati, djelomice prirodnim priraštajem, budući da je natalitet bio vrlo visok, a dijelom doseljavanjem, osobito iz Dalmacije i Like. Ratovi 20. stoljeća zaprijetili su posvemašnjim uništenjem katolika tih krajeva, osobito izgon 1995. kada je među tolikim drugima i sasinska župa svedena na ostatke ostataka. No dosadašnje povijesno iskustvo i naša vjera ipak nas uče optimizmu, kojega se, kao ni svoga zavičaja, ni u ovom slučaju ne želimo odreći. Ovaj rad je mali prilog u tome smjeru.



Die Folgerung

Durch das Beispiel der Pfarre Sasina, die das Schicksal des großen Teils der Katholiken in Bosnien und Herzegowina sehr treu dargestellt, sieht man sowohl das Schicksal der Katholiken dieser Region als auch ihrer Kirche.

Die relative Nähe von der Sitzung des Römischen Reiches und der natürlichen Erreichbarkeit und Einwurzelung des Christentums in dieser Gegend noch in der Antik.

Nachdem die Katholiken eingewandert sind und nachdem sie getauft worden waren bezeichnete man das als das Aufblühen der katholischen Kirche in diesem wunderschönen Teil des damaligen Kroatiens mit zahlreichen Kirchen, Pfarren und Klöstern des Mittelalters in dieser Region.

Als die Türken die Macht übernahmen, hatte der Katholizismus fast den ganzen Krach erlebt, weil es dort keine anderen Religionen oder Konfessionen gab.

Die ganze Region, Bistümer und Klöster wurden zerstört, und die wenigen überlebenden Katholiken mussten fliehen um ihr Leben und ihre Religion zu retten.

Dank dem von den Türken gebrauchten Erreichtum dieser Gegend ist der Katholizismus in dem Sanischen Bassin, das auch die Sasina einschließt, größtenteils erhalten worden. Die Türken brauchten auch die aus Mittel-Bosnien Immigrierenden, weil sie Experten für Erzverarbeitung waren und deswegen bekamen sie von den Türken sogar verschiedene Privilegien.

Aber, sobald die Türken weggingen, begann die Zahl der Katholiken zuzunehmen, einerseits weil die Natalität sehr hoch war und andererseits wegen der Einwanderung besonders aus Dalmatien und Lika.

Die Kriege des 20. Jahrhunderts bedrohten mit der allgemeinen Zerstörung der Katholiken dieser Gegend, besonders die Vertreibung im Jahr 1995, als die Sasinische Pfarre, unter so vielen anderen Pfarren, auf Ruinen herabgeführt wurde.

Die historische Erfahrung und unsere Religion lehren uns trotz allem, optimistisch zu bleiben, denn Optimismus und Heimat sind etwas, worauf wir in keinen Fall verzichten wollen.

Summary

The example of the parish Sasina gives us a general outline of the Catholics' life in this area and of their church's destiny. It faithfully illustrates the history of most of the Catholics in Bosnia and Herzegovina.

The relative nearness to the centre of the Roman Empire and the area's mineral resources stipulated the expansion of Christianity and inveterasy in the ancient times of this region. After the immigration and christening of the Croats, the prosperity of the Catholic Church with so many churches, parishes and convents in this beautiful area of historical Croatia, marked the Middle Ages in this region.

Nevertheless, the Catholicism was nearly destroyed after the Turks had overtaken the authority, because there was no other religions in that time. The whole regions, dioceses, convents and parishes were destroyed and the few of the survived Catholics were forced to run away to the remote places in order to save their lives and religion.

We are to thank the mineral resources used by the Turks that the Catholicism in the Sana-basin, which also includes Sasina, was kept from decay.

The Turks needed also the immigrating Catholics from that region, especially from middle Bosnia, because they were experts in manufacturing of the minerals and that's why even some privileges were given to them.

As soon as the Turks were gone, the number of Catholics began to increase, on the one hand because the natality was very high and on the other hand because of the immigraton, especially from Damatia and Lika.

The 20th century was threatened the complete destruction of the region's Catholics, especially the 1995 banishment, when among all other parishes the Sasina-parish was brought down to mere ruins.

Nevertheless, our historical experience and our religion teach us how to stay optimistic and so together with our homeland this optimism grows into something that we are not willing to give up



Srušena crkva župe Sasina 28. lipnja 1993.

SJEĆANJE FRA BOSILJKA LJEVARA

Rođen sam u Sasini kod Sanskog Mosta, 3. VI. 1896. na Tijelovo. Moji roditelji i dva brata moga oca, Josan i Niko, živjeli su kao jedna brojna seljačka zajednica. Moga oca, po imenu Mato, svi su zvali Mačun. Majki je bilo ime Marija, r. Tomić.



Nikina žena bila je Marija Božić iz Krkojevaca, a Josanova Ruža, rođ. Matić iz Gornjeg Sela.

Ljevani su doselili od Livna u drugoj polovici 18. stoljeća. Zvali su se Ercezi kojih i danas ima u Livnu i okolici. Prezime Ljevar nastalo je vjerojatno od nepravilnog izgovora Livnjaci-Ljevnjaci-Ljevani ili kako neki hoće – od njemačke riječi Gießler (lijevci) jer su talili (lijevali) željeznu rudu. Smatram da je prvo mišljenje vjerojatnije od drugoga.

Što ih je potaklo da napuste livanjski kraj i ovamo dosele, ne bih znao, ali mogu nazrijevati: U turskoj carevini u ono doba, a i prije i kasnije, sve do okupacije Bosne 1878. nije bilo poredka. Sjetimo se šesnaestog stoljeća kada su djedovi Gradišćanskih Hrvata napuštali svoje domove i ognjišta i zauvijek odselili ne bi li spasili goli život. Iz Like i Primorja odlaze od 1520. do 1527. Godine 1532. – 1538. sa područja Kupe, oko 10.000. Godine 1537. - 1547. sa područja Une i Kupe, 40.000. Godine 1565. - 1579. sa područja Kladuše i Slunja oko 60.000. To su veće skupine a pojedinci i manje skupine nisu mogli seliti daleko nego su iz Bosne preko Dinare bježali u Dalmaciju, preko Une u Liku i preko Save u Slavoniju. Luka Vukalović u Martičevoj pjesmi ne mogući podnositi turskoga zuluma, odmeće se u hajduke i pri odlasku opraštajući se sa svojom Ljubom, koja je pred porodom kaže:

*Ljubo moja ti moje uzdanje
Ako Bog da pa muško porodiš
Lijepo ime Vide nadjeni mu
Ne bi l' bolje vidjevao dane,
Neg što mu ih vidjevo babajko.*

Može se reći da su naši krajevi kroz cijeli srednji vijek bili ratno područje, gdje se haračilo, rušilo, žarilo i palilo. U tursko doba tko nije htio preći na islam, nije mu bilo dobro. Narod se sa puteva sklanjao u brda i zato našega svijeta nema nastanjena po plodnim ravnica osim u Posavini, a i tamo su uglavnom doseljenici iz drugih krajeva. Svijet je tištila, i trećina i, desetina koja se davala begovima i spahijama pa je uslijed krajnjega siromaštva morao seliti trbuhom za kruhom. Vjerujem da su bježali sa svojih obitavališta ne samo oni koji su skrivali vlasti te bježali u druge krajeve da zabace trag, nego i siromasi koji su u ratnim nepogodama ostali beskućnici. Istini za volju moram napomenuti da je turska vlast sa rudarima lijepo postupala. Trebalo joj je željeza. Pričao mi je pokojni otac da su rudari plaćani u zlatu. Livanjski Ercezi su to saznali vjerojatno preko svećenika da rudari bolje, bogatije i udobnije žive nego ostali svijet.

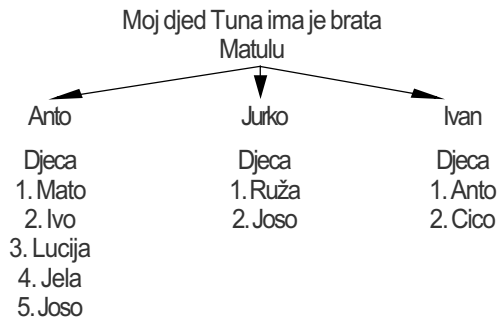
ŽUPA SASINA

Ti su se livanjski Ercezi zauvijek oprostili od svojih koji ostaju i doselili, kako sam spomenuo, u Sasinu polovicom 18. stoljeća. Negdašnji Sasi bili su djelomično, ili odselili, ili se asimilirali sa domaćim svijetom tako da na njih podsjećaju samo izvjesne njihove riječi i izrazi i jedan jedini njihov potomak, Egredžija odnosno Egredžija, kako ga naziva domaći svijet. Egredžije su došli od grada Egera, a njihovi potomci stanuju u Sasini između Lujića i Baraća.

Brzo nakon dolaska u Sasinu, vjerojatno ne našavši zaposlenja, neki su Ljevvari odselili u okolna sela Banje Luke te ih danas ima u Motikama, Priječanima, Zalužanima, Stranjanima, Petrićevcu i samom gradu.

Poznato im je da su doselili iz Sasine.

Otac moj imao je sestru Ružu, koja je bila udana za nekoga Tomića koji je dosta rano umro, a ostalo iza njega dvoje djece, Tomo i Klara. Kao udova vratila se sa djecom braći i provela neko vrijeme kod njih, a onda se udala za (pokojnoga) Peru Banovića u Kruhare u blizini Sanskoga groblja Grede. Sin joj Tomo bio dugo vremena zaposlen kod banjalučkog trgovca Marijana Markezinićeva, a onda se vratio u Kruhare. Klara se kao djevojka udala za Ivu Banovića, sina Matina, u Jandrijeviće. Muž joj Ivan odselio u Ameriku, a ona sa dvoje muške djece ostala kod svekra Mate. Kad je umrla, ja sam vodio njezin sprovod na kruharskom groblju.



Anto Antić stanovao je u Dolini, Ivan u Stranama, a Jurko pokraj Tunjine kuće.

O Matuli kasnije opšimije.

Djed Tunjo umro je u proljeće 1905. godine. Vraćajući se iz škole kod Klašnice, susretnem Niku, sina Lukaća Tomića i on me odvoji od ostalih učenika, potiho mi saopći da mi je djed umro, a on ide župniku da dojavi njegovu smrt. Dobro se sjećam da je sljedećega dana došao župnik fra Vladimir Matijašević i njegov mladi kapelan fra Jozo Loparević i vodili sprovod na groblje Zimzelen.

Djed Tunjo pod stare dane nije mogao obavljati teških poljskih poslova, nego je čuvao ovce. Dobro se sjećam kako dođe jednoga jesenskoga dana kući pa kaza da mu je vuk zaklao jednu ovcu. Umro je u devedesetoj godini života kako sam vidio u Matici umrlih u Sanskom Mostu.

Pošto je zajednica bila brojna, sa preko dvadeset osoba, otac i stričevi podijelili su poslove tako da je otac vodio trgovinu, stric Josan ljeti stoku i upravljao glavnom kućom, dok je stric Niko ljeti i u proljeće vodio brigu o obradi zemljišta, a zimi u trećoj kući sa svojom porodicom timario stoku u štalama.

Goveda, ovce, koze i svinje imale su svoje čobane. Kako je osnovna škola bila daleko u Sanskom Mostu, ženska djeca, a neka i muška, nisu pohađala školu, zato su morala čuvati stoku, blago, (semiju), kako se to onda nazivalo. Ovce i koze ljeti su noću spavale u torovima ograđenim ljesama, a goveda u oborima ograđenim živokama. Torovi i obori su premještani s vremena na vrijeme da stoka svojom mokraćom i izmetinama tori (gnoji) zemlju. Svinje su imale svoje svinjce, ljeti kod kuće a ujesen u šumi na Ravnama gdje su se hranile bukovim žirom. Na vrhovima Sasine nalazile se šume obrasle stoljetnim bukvama koje su gotovo svake godine rađale obilno žirom pa su svinje sve dok nije zapao duboki snijeg, nalazile obilnu hranu. U tim šumama bilo je i vukova i divljih svinja pa su svinjari morali trajno biti na oprezu. Ako bi se neke svinje previše udaljile da ih čuvar nije imao na očima, on bi pograbio jedno malo prase koje bi u njegovim rukama skičalo pa bi se udaljena krmad odmah sjatila oko čuvara i roktala. Svinje uhranjene žirom

imale su silovnu mast, zato su im nakon žira jedan mjesec davali kukuruze, a onda prodavali. Kod torova je bila i mala koliba u kojoj je spavao jedan čuvar sa psom na lancu pred kolibom.

Dok nisam pošao u osnovnu školu, čobani su me znali sa sobom povesti, a naročito sestra Jela koja je čuvala goveda. Strina Marija je čuvala koze pa me je na Blagovijest povela sa sobom kada smo uhvatili malu lisicu koja je brzo uginulo. Kad me jednom Šimo, sin strica Josana, poveo sa sobom čuvati svinje, u Kosama iznad Kruhara me zagubio. Oko dva sata popodne nastupila je gotovo posvemašnja pomrčina sunca. Ja sletim na cestu pa, misleći da idem kući, zabasam u Kruhare. Jedan me čovjek nađe na putu gdje plačem pa me navečer dovede kući. U mojim mladim danima Ljevani su imali oko 15 goveda, 25 svinja, preko 70 ovaca i oko 30 koza.

U trgovini moga otac prodavale su se namimice, duhan i petrolej. Kako je Sasina dosta udaljena od Sanskog Mosta, sama je vlast htjela da se otvori trgovina i povjeri jednoj pouzdanoj osobi. U trgovini na vidnom mjestu visjela je dozvola za rad. U Sasini je bilo i sirotinje koja nije imala dovoljno žita, pa se žito za nju pristiglo iz Slavonije smješteno u trgovinu. Mačun je izdavao to brašno bez naplate, ali je bilježio i dotični koji je primio, morao je odraditi na državnom poslu. Kad nije imao kupaca, znao je ljeti izaći na obližnje njive i pomoći u poljskom poslu. Dućan je bio u mjestu koje se zvalo Žabar. Bio je to zapravo jedan lijepo izgrađeni čardak koji je u svome donjem dijelu, gdje je bio dućan i još jedna poveća prostorija mjesto zida imao masivna, lijepo obrađena brvna, a na katu zid sa tri sobe i ognjište na kojemu su se ljeti pekli mladi janjci i jarad, potom prodavali.

Glavna kuća u kojoj se objedovalo bila je u brdu, od čardaka udaljena oko 300 m iznad jednoga Grabika. Kod objeda se nastojalo da svi budu navrijeme. Ljeti se jelo četiri puta zbog teškoga posla (doručak, ručak, užina i večera), inače triput, bez užine. Jelo se za jednom okruglom drvenom sofrom sjedeći na poniskim tronožnim stočićima. Jelo se iz drvene zdjele i žlicama koje su obično bile izrađene od crveni šljivova drveta. Majstori su ih prodavali pazarnim danom u gradu. Uvijek se molilo prije i poslije jela. Jela se juha, pura, grah, krumpir, kupus, razne pite, pilad svečanim zgodama,

bungur pšenični i od kukuruza, omač te mlijeko kiselo i slatko, kruh pšenični i ječmeni, a ponajviše kukuruzov i sir. Mlijeka je bilo u izobilju, jer je bilo mnogo stoke koja se muzla. Maja je bila obično najstarija ženska kojoj su druge pomagale. Jelo, a posebno kruh, se cijenilo i nije se rasipalo. Kruh se kuvao u načvama iznad dolafa u koji se stavljalo oprano posuđe, na ognjištu u kući se pekao kruh pod željeznim sačom, a pite i ostalo pod pekom koja je bila šira i niža od sača. Sačovi, lonci i ostalo posuđe kupovalo se pazarnim danom u gradu. Lonci su bili zemljani. Na ognjištu je danom trajno gorjela vatra koja se večerom zapretala u lug da se do sutra sačuva žar, jer je šibica bila rijetkost. Iznad ognjišta na jednoj drvenoj spravi visio je kotao u kojemu se kuhala pura, varilo mlijeko, ako ga je bilo previše, i hrana za stoku. Kuće su bile pokrivene bukovom daskom, a na krovu otvori kao mali prozorčići koji su se zvali badže, a otvarali su se da se kroz njih propušta dim. Na tavanu se sušilo meso od zaklane marve i visjeli vijenci bijeloga i crvenoga luka. Kad bi vani bilo previše studeno, oko ognjišta se sjedilo i grijalo. Osim glavne kuće, svaki bračni par imao je i svoju zgradu u kojoj je bio bračni krevet gdje se ljeti spavalo i držalo u spremištu odijelo roditelja i njihove djece. Kod Ljevara glavna kuća je bila prizemnica; dio u kome se objedovalo bio je od jakih bukovih ili hrastovih brvana, a dio u kome se spavalo bio je pod tavanom. Spavalo se na slami preko koje je bila prostrta ponjava istkana od lana (ketena) ili konoplje, a i pokrivač je bio ponjava. U sredini sobe uza zid bila je ugrađena peć zvana furuna u kojoj se zimi ložilo. Slama na kojoj se spavalo, mijenjala se s vremena na vrijeme.

Napominjem ovdje da su Ljevare klali samo jednu uhranjenu svinju, ali su zato klali po nekoliko ovaca i koza i njihovo meso sušili. Hranili su se i voćem. U mojim mladim danima imali smo dosta stabala krušaka, jabuka, trešanja i šljiva. Sve je to dobro rađalo, a stric Niko iskopao je u strani pokraj kuće rov, obložio ga daskama i spremio za zimnicu raznoga voća pa nas tokom zime često iznenadio dobrim jabukama zelenikama i muškinjama.

Dok sam bio u trećoj godini života umrla mi je baka Anica i rođen najmlađi brat Ferdinand. Ta sam dva događaja iz najranije mladosti zapamtio.

U Ljevarevoj zajednici vladala je ozbiljnost. Slušalo se starijega bez

pogovora. Otac Maćun i dva strica slagali su se i voljeli. Nikada se nisu prepirali niti svađali, a niti prigovarali jedan drugome. Svaki je od njih svoju i bratsku djecu jednako volio i za njih se skrbio. Vjerske dužnosti strogo su se vršile. Večernja i jutarnja molitva nikada se nije propuštala. Pod molitvom se klečalo. Večernja i jutarnja molitva trajala je po prilici dvadesetak minuta, a obavljala se po mogućnosti kad je zvonilo na pozdrav Gospin. U starija doba po svršetku molitve, mlađarija je ljubila predmolitelja u ruku. Taj običaj vrši se i sada na Badnjak. Iako je župa Sanski Most bila udaljena oko 7 km, ipak se nedjeljom i zapovjednim blagdanima pohađalo sv. Misu. Oni koji su pohađali sv. Misu, zvali su se misari. Oblačili su posebno misarsko odijelo. Idući crkvi i vraćajući se, pjevali su veselo i razdragano. Ako su djeca napravila kakav izgred ili prekršaj, kažnjavana su više riječima da ih se izruži, nego šibom koja je uvijek bila u pripravnosti za teže izgrede. Majke su zarana upozoravale djecu da se ne smije psovati ni sramotno i bezobrazno govoriti jer Bog sve vidi i čuje što se govori. Vjeronauku se posvećivala pažnja naročito u korizmi. Postovi su se strogo održavali. Ni bolesnicima se nije davala mrsna hrana. Mjesto masti o postu se trošilo maslinovo ulje. U mojoj ranoj mladosti postilo se i petkom i subotom, o kvatrama, srijedom i uoči zapovjednih blagdana.

Dok je još živio djed Tunjo, zimi pred spavanje žene su duboko u noć sjedile i radile ručni rad, a jedan od muških morao je pjevušeći naglas čitati iz Jukićeve pjesmarice junačke pjesme te sam tako još u najranijoj mladosti saznao za Mijata Tomića i njegova sestra maloga Marijana, za Kostreš Harambašu i Đemu Brđanina, za Muju od Kladuše i njegova brata, gojenog Halila, Ivu Senjanina, Smiljanića Iliju, Valjevca Tadiju i napokon, za ličkog mustajbega Talu Budalinu. Djed je poznavao sadržaj pjesama pa kad je došlo do borbe i obračuna među junacima uzviknuo: «Sad će biti, što će biti.» Ne sjećam se da su Ljevari za moje mladosti po noći išli tuđim kućama na sijela i prela.

Svi stanovnici Sasine bili su kmetovi kad su napustili rudarsko zanimanje osim Ljevvara, a zašto su oni bili izuzeti, nije mi poznato; možda zato što su se u početku bavili samo rudarstvom i što je na njihovom posjedu u Žabaru

bila primitivna talionica željezne rudače limonita smještena gdje je kasnije sagrađen mlin vodenica, koji je sada napušten. Do ljevaonice doveden je bio vodeni jaz koji je kasnije služio za mlin. Od strunoga žita i kukruza davala se desetina i trećina begovima i spahijama. Na iskrčenim njivama sijalo se proso koje su vlasnici nazivali proha. Tako za prvu godinu a kasnije ostala žita. Kad je žito požnjeveno i sadjeveno, dolazili su procjenitelji zvani desetari i procjenjivali koliko se ima dati begu, odnosno spahiji. Za desetara su uzimani ljudi poštene, savjesni i ozbiljni pa je i moj otac Maćun bio desetar. Već u mojoj mladosti osjetio sam da će kmetstvu brzo odzvoniti kao što je feudalizmu na Zapadu već odzvonilo. Nakon prvoga svjetskog rata Jugoslavija je kmetstvo dokrajčila posvema. Dobro sam zapamtio kako kod našega susjeda Marijana Lovričića na harmanu kod vršidbe sjedi begov sluga i čeka da begov dio dobije i otjera, a domaćica ga lijepo dvori.

Rudarsko zanimanje napustili su ne samo Ljevani, nego i svi Sasinjani odmah iza okupacije 1878. Izgleda da su ih vojska i oficiri austrijski odvrtili da se ne bave tim izlišnim zanatom, jer će ih u novim prilikama industrijski željezni proizvodi dotjerati na prosjački štapi svojom solidnošću, brzinom proizvodnje i jeftinošću pa su ih uputili da krče šume i pređu na ratarstvo i stočarstvo. Rudarski je posao zaista bio težak. Drveni ugalj koji nije imao snage da temeljito iscijedi rudu proizvodili su sami rudari. Samo kad rudari nisu prevlačili rudu iz Tomašice i sa ortova do talionica, mogli su spremati drveni ugalj. To je bilo ovako.

Nedavno sam boravio u Šimićima iznad Ivanjske kod Banje Luke i na svoje oči gledao kako se dobiva drveni ugalj. Ponajprije se sasiječe bukovo, hrastovo ili grabovo drveće da se osuši kroz dva-tri mjeseca da može lakše sagorijevati, okreše se, zatim izreže na debla duga otprilike tri metra ili nešto više. Dok se debla suše, priprema se mjesto gdje će biti žeznica. To je mjesto izgledalo kao gumno harman gdje se vrše žito. Kad je sve bilo spremjeno, od sredine toga harmana počelo se slagati debla u krug uspravno jedno uz drugo. Kad je sve bilo naslagano, izgledalo je kao jedan krnji stožac ili stog sijena pri vrhu presječen. U sredini je ostavljena šupljina da se može ubaciti vatra, a oko odozgo sve se obložilo zemljom. Vatra se ubacila odozgo u

ŽUPA SASINA

šupljinu i drveće je počelo gorjeti. Gorjelo je otprilike dva tjedna. Svakodnevno se nadziralo da li se sve odvija u redu. Kad sve sagori, ostavi se da se ugalj ohladi, a onda se otkloni zemlja i odvozi ugalj. Kad bi Šimićani u Banju Luku dotjerali ugalj i prodali ga kupcima, u gostionici bi se okrijepili. Pri povratku jašući na konjima prijedorskom cestom, samostanu bi pjevali jadikovke kao:

*Sveta kuća, bijeli manastire
Prosti nama naše polomije.*

Mjesto gdje se žeznica kadila (palila), zvalo se upina.

Kad su stanovnici Sasine napustili rudarstvo, demontirali su naprave iz ljevaonice i stavili ih u jednu prostoriju čardaka pokraj dućana i tu su godinovale sve do iza 1920. godine do diobe Ljevarove zajednice, a šta je od njih konačno bilo i kako ih je ponestalo, nije mi poznato.

Od istopljene željezne rude ostao je komad zvani šlakinja što podsjeća na njemačku riječ ausschlagen. Prestankom talionice radili su na više mjesta vignjevi i iza sebe ostavili hrpe šlakinja te su nakon drugog svjetskog rata došli Talijani, pokupovali i otjerali da je ponovo pretope. Iza Ljevarova čardaka bilo je čitavo brdo šlakinje od Talionice koja je razvezena i posuta po autoputu Sanski Most – Banja Luka pa je pod teškim autobusnim kolima smrvljena i stjerana u zemlju.

Ljevarova zajednica posjedovala je mnogo obradivog zemljišta, ali su njive bile raštrkane i dosta udaljene. Evo im imena: Zakućnica na kojoj je bio harman, Krčevina, Zabrdnica, Šimića brdo, Lovrića brdo, Dolina, Ogarine, Čela, Strana, Lokve, Barjemovca, Žabar, Ujakova njiva. U svemu oko 150 dunuma.



Dioba Ljevarëve zajednice

1. Marijan, najstariji sin Maćunov, dobiva Lokve u Bukviku.
2. Jure, njegov brat, kupljeno zemljište negdašnje Sasinske župe.
3. Ferdo, najmlađi sin, dobiva Strane.
Luka, sin Nikin, dobiva Žabar, a i brat njegov Mile s tim da imaju dućan.
Srećo, njegov brat, dobiva Zakućnicu. Svršio poljop. školu u Banjoj Luci.
Jakov, isto sin Nikin, dobio Krčevine.
Mirko, njegov brat, dobio Šimića brdo.
Josan stric i njegov sin Pero dobiše Zabrdnicu i Lovrića brdo i Barjemovan.
Šimo, sin Josanov, dobio Čelu krčevinu.
Filip, sin Perin, dobio Dolinu i Ogarne.
Dioba je protekla uzorno, bez svađe i natezanja i tako od negdašnje zajednice nastadoše novih 10 kućanstava. Razdijeljeni Ljevare idalje se slažu i pomažu, lijepo susreću. Djevojke koje su se poudale, dobile su novac za miraz.

Dragica, kći Josanova, udana je za Marijana Zekića.

Anka, njezina sestra, za Emilijana Klarića, umro od španjolske bolesti.

Bosiljka za Berislava Jolića.

Ruža?

Janja?

Delfa, kćer Nikina, udana za Juru Tomića, Mirkova oca.

Vida, sestra joj, udana za Juru Egredžiju, rano umrla.

U djetinjstvu prije polaska u školu, moj stričević Luka, sin Nikin i ja igrali smo se i skakali oko kuće pa smo znali zaboraviti na ručak. Jedva smo čekali da se iza Uskrsa orune kukuruzi pa da sa otučićima pravimo razne građevine i kule. Voljeli svagdje zaviriti i svašta vidjeti pa sam ja jednom zgodom, penjući se uza ljestve htio vidjeti šta ima u hambaru, okliznem se, padnem i iščašim lijevu ruku u ramenu i to me silno boljelo. Majka me sutradan odvede svome bratu Lukaću Tomiću, koji je u ono vrijeme slovio kao neki ortoped i znao izvrsno popraviti polomljene kosti i iščašene zglobove na rukama i nogama. Kad smo došli k njemu, on me najprije pogladi i pomilova,

podari nekim slatkišima, a onda trgnu lijevom rukom, zglobov dođe na mjesto, a bolovi prestadoše.

Dvije godine pred polazak u školu počeli smo oblačiti gaćice, a sve dotle nosili smo košuljice.

Polazak u školu

1903. godine poveo me otac u Sanski Most i upisao me u osnovnu školu. Po savjetu učitelja te godine nisam pohađao školu jer sam bio malen, a škola previše udaljena od kuće, nego sam tek sljedeće godine počeo redovno pohađati. Te godine školu su sa mnom pohađali sljedeći učenici:

- | | |
|----------------------------------|--------------------------------------|
| 1. Anušić Josip iz grada | 17. Miljević Stevo iz grada |
| 2. Barać Petar iz Sasine | 18. Miljević ? iz grada |
| 3. Bišćević Husein iz grada | 19. Krupić Džafer iz grada |
| 4. Blažević Grga iz Kljevaca | 20. Krupić Himzi iz grada |
| 5. Čamber Petar iz Krkojevaca | 21. Krupić Muharem iz grada |
| 6. Butković Karlo iz grada | 22. Krupić Šemso iz grada |
| 7. Hajder Redžo iz grada | 23. Kutuzović Omer iz grada |
| 8. Hajder Huso iz grada | 24. Kutuzović Sulejman iz grada |
| 9. Hirše Hubert iz grada | 25. Krivašić Emil iz grada |
| 10. Lujić Mile iz Sasine | 26. Mijatović Nediljko iz Krkojevaca |
| 11. Kovačević Ivan iz Kljevaca | 27. Jošinović Leo iz grada |
| 12. Kaurin Juro iz Poljaka | 28. Novaković Veljko |
| 13. Kovačević Mato iz Krkojevaca | 29. Šakić Stipo iz Kruhara |
| 14. Gvozden Vlado iz grada | 30. Šmit ? iz grada |
| 15. Jandregić Marijan iz Kruhara | 31. Ljevar Petar iz Sasine |
| 16. Krstović Lazar iz grada | |

Kako onda u Sasini nije bilo osnovne škole, morala su sasinska djeca pešačiti u Sanski Most. Bilo je to naporno, ali se ipak išlo. Prije mene i moga stričevića Luke, išli su u Sanski Most u osnovnu školu moj brat Juro, otac fra

Vlade Ljevara i stričević Pero, sin strica Josana. Oba su završili sa odličnim uspjehom i ostali kod kuće.

Godinu dana ranije s njima su u školu išli Ivo Vulinović iz Kladovite i Joso Ivčić iz Žabara. Obojica su otišli u Sarajevo u zanatlijsku školu i završili je. Ivo Vulinović kao stolar nastanio se u Slavonskom Brodu, a Joso Ivčić napustio školu i vratio se kući. Svijet ga nazivao profesorom.

Napominjem da su u Ljevarevoj zajednici svi muškarci znali čitati i pisati, iako nisu pohađali školu. Zimi su oni koji su išli u školu, poučavali one koji nisu išli. Kad je u starini Sasina bila župa, onda su župnici u župskom stanu okupljali mušku darovitiju mladež pa ih poučavali čitati i pisati, pa je tako i moj otac sa još nekoliko mladića kod župnika fra Ante Kolarevića naučio čitati i pisati. Fra Anto je bio rodom iz okolice Travnika. Neka se znade i ovo!

Godine 1912. bio sam u Novicijatu u Gučoj Gori i tamo zatekao fra Antu kao sijedoga starca sa još nekoliko sijedih starih fratara: fra Stipu Mašića, fra Nikolu Mandića, fra Jozu Vukadina i eksprovincijala fra Antu Ćurića i još dvojicu kojima sam zaboravio ime i prezime. Kad je fra Anto saznao da sam iz Sasine, zovnuo me k sebi i raspitivao o Sasini gdje je negda kao mladi svećenik bio župnikom i učio mojega oca sa još nekoliko mladića čitati i pisati.

Moj je otac naučio svoja dva brata Josana i Niku čitati i pisati, a oni svoja mušku djecu koja radi udaljenosti nisu mogli svi ići u školu u Sanski Most. Osnovna škola u Sanskom Mostu nije bila mješovita da bi u nju išla i muška i ženska djeca zajedno. Ženska su djeca imala svoje posebno odjeljenje i svoju učiteljicu, a kod muške djece svaki je razred imao svojega učitelja. Nastava je bila i prije i poslije podne. Pravoslavna su djeca imala pokraj svoje crkve i svoju konfesionalnu osnovnu školu pa ih je u državnoj bilo manje. Muslimanska djeca prije osnovne škole pohađala su Megteb, gdje su učila arapsko pismo i u osnovnu se školu upisivali u kasnijoj dobi i kao razvijeniji, svi su dobro učili. Njih se relativno malo upisivalo, a ženskih nikako. Škola je bila uz obalu Sane u pozadini sadašnjega hotela «Sanus». Kada se gradio hotel, školska je zgrada porušena da bi se uz hotel imalo što

ŽUPA SASINA

više prostora za parkiralište. Nastava je bila i prije i poslije podne. O podne gradska su djeca išla kući na ručak, a seoska kupila štogod i ono što su u torbaku ponijela, jela u razredu. Luka i ja dobijasmo od Maćuna po dva krajcera da si pored onoga u torbaku štogod i kupimo.

Kad sam bio u drugom razredu, iz Sasine su išli u Sanski Most u školu:

1. Franjo Čavlović iz Duganja
2. Ivo Grgić iz Gornjeg Sela
3. Božo Kozić iz Gornjeg Sela
4. Ivo Tomić iz Grobaca
5. Ivo Buha iz Žabara
6. Marijan Barać iz Žabara
7. Petar Barać iz Žabara
8. Mile Lujčić iz Lujčića
9. Joso Tukara ispod St. Groblja
10. Mile Ljevar iz Žabara
11. Petar Ljevar iz Žabara

Učitelji su, koliko ih sada cijenim, bili spremni. Dobro se sjećam učiteljice Irme, Sime Krstovića, Ante Krakića, a ponajviše upravitelja škole Đure Srdića. Anto Krakić odlično je svirao violinu pa smo se više puta okupljali u njegovu razredu i pjevali carevku dok je on svirao, a počimala je:

*Bože živi, čuvaj Bože cara našeg i naš dom.
Silan vjerom da nas može mudrom vladat desnicom.
Štitimo mu carstvo davno od navale svačije,
Shabsburškom je kućom slavnom kob spojena Austrije itd.*

Za "Bože pravde" i "Lijepu našu" nismo ni čuli u osnovnoj školi. Na vjeronauk smo se svi skupljali u jedan razred nakon ostale nastave. Za nas iz Sasine to je zimi bilo vrlo nezgodno jer smo stizali kući u mrklu noć. Na vjeronauk su dolazili župnici: prve godine fra Jozo Loparević, druge fra Anto Mačinković, treće fra Marko Trogranić a četvrte fra Anđeo Bašić.

Udžbenike smo dobivali besplatno. Nije mi poznato da li ih je plaćala Sanska općina ili netko drugi. Austrijska vlast u osnovnoj školi nije znala ni za Srbe ni za Hrvate, nego je htjela da se odgaja bosanska narodnost pa je na udžbenicima pisalo ovako: *Čitanka bosanskoga jezika*. Ispod toga na sredini bosanski odnosno ramski grb, a na dnu cijena knjige. U trećem i četvrtom razredu dobivali smo i njemačke vježbenice, ali smo njemački učili vrlo malo. Iz onih vremena ostala mi je u pameti jedina rečenica: Mein Zimmer ist klein aber schön. Imali smo i tablice od škrljevcva okvirene.

Nedjeljom i većim blagdanima zbog katolika, a petkom radi muslimana, nije bilo nastave. U 10 sati bio je odmor kada su se učenici igrali topograda loptom, a koji put i klisa. Jednom su učitelji sa strane motrili kako igramo klisa, a ja odbivši klis, udarim po naočalama učitelja Krakića. Naočale padnu na zemlju i razbiju se. On mi reče da kažem ocu što sam učinio i da mu donesem 1 forintu za naočale. Pošto je to bilo nehotice, nisam se smatrao krivim pa ocu nisam ni kazao, a učitelj Krakić nije mi ni spominjao naknadu za izgubljene naočale.

Učitelj Đuro Srdić, kako sam već spomenuo, bio je upravitelj uvažen inteligentan gospodin koji je u mjestu uživao veliki ugled. U općini se nije ništa važnijega poduzimalo bez njegova savjeta i suglasnosti. Gradonačelnik, sijedi starac Musliman, za vrijeme nastave znao je često puta pokucati u IV. razred i posavjetovati se sa upraviteljem o važnim stvarima u gradu. Gospodin Srdić bio je Srbin, ali je i muslimansku i katoličku djecu jednako kao i pravoslavnu, pazio i volio. S pravom se o njemu može reći da je bio uzoran učitelj i plemenit gospodin. Svi smo bili svjesni da nam želi dobro pa smo ga kao oca cijenili i poštivali. Mnogo je godina proveo u Sanskom Mostu, a onda premješten u Janj kod Bjeljine i tamo umro. Imao je sina Veselina koji je u ono vrijeme studirao pravo u Beču, i kao sudac u Bihaću umro pred drugi svjetski rat. Zimi smo ja i moj stričević Luka noćivali u Čardaku sa Maćunom, a večeru su nam donosili od glavne kuće. Iako sam mogao stanovati u Krkojčevcima u Sanskom polju kod sestre koja je bila udana za Niku Tomaza pa bi mi bilo puno bliže pohađati školu, ipak mi se to nije htjelo. Zet Niko Tomaz poginuo je u prvom svjetskom ratu kod prijelaza preko Drine. Iza

njega je ostao sin Ferdo i živi kao umirovljenik na njegovu kućištu. Sestra Jela kao udova vratila se u Sasinu i umrla za vrijeme rata. Iz toga vremena pada mi na pamet da sam ujutro pred polazak u školu jeo hladno jelo od preostale sinoćnje večere. U pola puta zaboli me stomak tako da nisam mogao dalje. Luka je otišao, a ja se svratim u kuću Milaša Božića gdje su me lijepo primili, prostrli mi ležaj uz naloženu peć te sam brzo zaspao. Oko 11 sati probudim se i vratim kući. Bilo je zimsko doba, sunce sjalo, a snijeg se počeo otapati. Kad se Luka navečer vratio, pričao je da su se kod Murtića mosta ispod Poljaka kruharska i sasinska djeca grudala pa je Marko Banović iz Jandrijevića razbio glavu Ivi Grgiću, koji je cijelog života iznad desnoga oka nosio ožiljak. Napominjem da su poljačka djeca bila na strani Kruharčana, a protiv Sasinjana. U ovoj glasovitoj bitci ja nisam sudjelovao i nakon nje sva su sasinska djeca, osim mene i Luke, prestala ići u školu u Sanski Most. Ovo se zbilo kad sam pohađao II. razred, a Luka I.

Školske knjige dobivale su se navrijeme. U svakoj razrednoj sobi nalazila se izvješena pokoja zemljovidna karta, kako je odgovaralo pojedinom razredu. U IV. razredu bilo ih je više: Bosne i Hercegovine, Evrope, Azije, Afrike i Amerike. Bila je karta dviju polutki (hemisfera). Između dvaju prozora o zidu bila izvješena donja čeljust aligatora. Na ormaru je bio i globus i model ljudskoga oka. Vrata ormara bila su staklena, a iza njih je stajalo dosta nagradnih knjiga pa i molitvenika za odlikaše na koncu školske godine. Te su se knjige mogle vidjeti i mamile su nas da dobro i marljivo učimo. Predavanja su započimala jutrom u osam sati, a mi smo sasinska djeca radi udaljenosti (7 km) zimi zakašnjavali na prvi sat na kojemu se predavao obično račun. Udžbenici su bili pisani uglavnom latinicom, a ćirilica samo toliko da se znade čitati. Učilo se dosta gramatike. Još i danas pamtim prijedloge i priloge sa drugim padežom koje sam onda zapamtio, a evo ih: bez, blizu, do, duž, kod, iz, iza, kraj, mjesto, poslije, preko, poput, radi, razi, zbog, sljed, usljed, vrh, viš, zbog.

Siromašnija djeca dobivala su vatirane kaputiće koje smo nazivali pamuklije da se zaštite od studeni.

Moj je otac, iako seljak, imao smisla za knjigu. Bio je pretplatnik Kalendara

Danice i Serafskoga Perivoja. Nije bio dobra vida pa se pri čitanju služio naočalama. Da ne kvari vid, navečer je rano lijegao, a jutrom rano ustajao.

Prije ženidbe hodočastio je u Rim, ne znam prigodom kojeg hodočašća. Papa je bio Leon XIII. Ispred trgovine protjecala je voda od mlina. On se jutrom na njoj umivao i pritom molio Gospin pozdrav. Bio je jake i zdrave tjelesne konstrukcije.

Na koncu IV. razreda upravitelj je zakazao roditeljski sastanak i mali ispit da roditelji vide šta su im djeca naučila. Pri ispitu mene je zapala analiza čovječjega oka, a kad sam završio, bacio sam pogled po razredu i ugledao u jednoj klupi svojega Maćuna.

Kao što je Lukać, moj pradjed, bio neke vrste ortoped u Sasini, tako je Maćun bio dentista. Odlično je vadio zube svijetu tako da su bolesnici radije išli njemu nego liječniku. Kako je bio jak, sam je jednom rukom držao pacijenta, a drugom teglio zub. Imao je samo jedna kliješta koja je svaki put prije uporabe zagrijao na upaljenoj svijeći, a onda ručnikom obrisao. Maćun je bio šutljiv. Govorio je malo ali smišljeno. Volio je djecu, ne samo svoju, nego i tuđu. Kad su dolazila u trgovinu, i darivao ih komadićem šećera. Bio je pokretač sviju dobrih akcija u selu, a posebno kad seu Sasini imala graditi škola i crkva, jedna brvnara prije sadašnje crkve.

Pri svršetku osnovne škole upravitelj je želio i preporučivao darovitijim učenicima da nastave školovanje u bilo kojoj srednjoj školi. Grga Blažević iz Kljevaca i ja iz Sasine izjavili smo da želimo ići u franjevačku gimnaziju u Visoko, kamo je prije nas otišao Ivan Dolić iz grada Sanskog Mosta i Grga Čengić iz Kruhara. Dobivši svjedosu sa mnom žbe, poslali smo molbe na Franjevački provincijalat u Sarajevo uz preporuku župnika fra Anđela Bašića.

U isto vrijeme poslao je molbu iz Bihaća David Prša uz preporuku župnika fra Augustina Čengića. Nije dugo potrajalo, ja sam bio obaviješten da sam primljen u sjemenište, a njih obadvojica odbijeni. Kolikogod mi je drago bilo što sam primljen, toliko mi je bilo žao što i Grga nije primljen iako je bio jedan od najboljih učenika u razredu kako u učenju tako i u vladanju. Obnovio je molbu i sljedeće godine te je ponovno odbijen s objašnjenjem da su mu kao i Davidu Prši roditelji iz Like, a primaju se samo oni čiji su roditelji Bosanci.

Grga je ostao uporan u svome svećeničkom zvanju pa ga je otac upisao kao vanjskog đaka i ubrzo je bio primljen u Travničko sjemenište. Kada je sa uspjehom završio gimnaziju u Travniku, nastavio je bogosloviju u Sarajevu te 1921. zaređen za svećenika i služio u mnogim župama Banjalučke biskupije voljen i poštivan ne samo od svojih župljana, nego i od pravoslavnih i muslimana. Pod stare dane kao umirovljenik upravljao je župom Ključ, gdje je i umro.

Kad David Prša nije primljen u Visoko na preporuku bihačkog župnika fra Augustina Čengića, uzeo, ga je banjalučki trgovac Anto Jović za šegrtu te je nakon nekoliko godina odselio u Kanadu, a odatle se brzo prebacio u USA i u Dulutu otvorio mesarsku radnju koja mu je iza drugoga svjetskoga rata izgorjela. Potom je preselio na jug u Texas. Oženio se nekom Slovenkom i nekoliko puta pohodio svoje u Bihaću.

Kako je sasinskoj djeci bilo podaleko ići u Sanski Most u školu, nekima po 7 a nekima i 8 km, odlučio Sasinjani sebi graditi školu u Sasini. Državna vlast je obećala dati učitelja i plaćati ga, a narod da izgradi školu. U to doba bilo je u Sasini nekoliko pametnih i pismenih ljudi. Osim mogega oca bili su istaknutiji: Mato Dakić, Mato Matoš, Joso Klarić, Stipan Klarić, Iveka Lujić, Josan Ivčić i još neki. Državna je vlast nastojala da se ide u školu i zvala na odgovornost roditelja ako su djeca izostajala iz škole pa je i to bio razlog da se sa gradnjom škole počme što prije. Kad sam došao u Bihać za katehetu na gimnaziji, pričao mi je odvjetnik Milan Katičić da se on koji put, dolazeći na parnice u Sanski Most, sastajao u gostionici sa tim ljudima. Izgledali su mu kao kakovi patrijarsi, vrlo pametni, od kojih se imalo šta čuti.

S gradnjom škole počelo se 1904. god. Posao je išao dosta sporo, a vodio ga je Petar Čengić i njegov stričević Matan iz Kruhara. Kada je bila gotova 1907. g., upis je obavljen i nastava je započela šk. godine 1907/8. Bio je upisan i moj najmlađi brat Ferdo. Školska zgrada imala je samo jednu prostoriju za predavanje, a ostale prostorije bile su učiteljev stan.

Prvi učitelj u novoj školi bio je Josip Perčinlić iz okolice Travnika. Prije nego je došao u Sasinu, služio je u novoosnovanoj školi u Mišnom Hanu (Ivanjska). Održavao je i večernje tečajeve za analfabete. Naslijedio ga je

Mato Kević.

Školske godine 1908/09. otišao sam u Visoko. Bio sam pismeno obaviješten što moram ponijeti od odjeće koju mi je sašila gospođa učiteljica Perčinlića i kćer umirovljenoga šumara Luke Grgića Viktorija. Prije mene otišli su, kako sam već spomenuo, Ivan Dolić iz S. Mosta i Grga Čengić iz Kruhara. Kad je sve što mi treba bilo gotovo, krenuli smo ja i Grga Čengić iz Sasine preko Stratinske na postaju Omarska u Banju Luku u samostan Petrićevac. Pošli smo oko 1 sat po ponoći. Majka me donekle ispratila, poljubila, oprostila se i vratila natrag. Noć nije bila posvema mračna i put se razabirao, iako smo išli kroz gustu bukovu i hrastovu šumu. Mlinarac koji je sada iskrcen, bio je obrastao lijepom hrastovom šumom jer je okrenut suncu. Mene je pratio stric Josan i nosio moj kofer, a Grgu njegov rođak Marijan Ljevar. Kad smo stigli na Razboj, zapazili smo u jednoj maloj udolini gomilu granja. Pratioci su nam pričali da je pod onim granjem grob (mezar) nekoga muslimana Huseina kojega su ondje razbojnici zatukli i ubili pa da se ne zametne trag njegovu grobu svi, prolaznici bace granu na njegov grob pa smo i mi bacili.

Planinu koja rastavlja Sasinu od Tomašice i Stratinske, narod naziva Beregenca, a u vojnim kartama zabilježeno je kao Beheremaginica. Smatram da je to neispravno. Kako su u starini ondje boravili Nijemci Sasi koji su preko nje iz Tomašice dovlačili rudu u Sasinu, a rudar se njemački kaže Bergmann, pa je prvotno nazvana ta planina Bergmanica, a narod radi lakšeg izgovora mjesto Bergmanica izgovarao je Beregenca, što bi u našem jeziku bilo Rudarska planina, a nipošto Beheremaginica.

Idući malo dalje dođemo do jednoga hrasta koji se odmah iz korijena dijeli na tri povišoka debla na kojima je obješena po jedna tabla. Na jednoj je napisano: Kotar Sanski Most, na drugoj kotar Prijedor, a na trećoj Kotar Banja Luka. To mjesto narod naziva Tromeda.

Na Tromedi smo se malo odmorili, a kad je počelo svanjivati, krenuli smo širim putem prema župskom uredu u Stratinskoj. Kada smo tamo stigli, zatekli smo u (kapeli) župskom stanu župnika fra Serafina Jurića koji je upravo svršio sv. misu. Lijepo nas je primio, pogostio, nasvjetovao mene da se dobro

vladam i dobro učim ako želim biti dobar fratar. Donekle nas ispratio pa smo preko Maričke stigli na željezničku stanicu Omarsku nešto prije 10 sati. Tada sam prvi put ugledao željeznicu. Izvadio karte i oprostio se sa svojim pratiteljima. Krenuli smo prema Banjoj Luci i u Predgrad (Voršadt) stigli nešto prije 11 sati. Onda pokraj Poljoprivredne škole stignemo na Petričevac i zatečemo mladoga gvardijana fra Franju Valentića gdje sa nekim gimnazijalcima trese šljive. Sutradan je stigao i Ivan Dolić iz Sanskoga Mosta do Prijedora fijakerom, a onda vlakom u Banju Luku. Dok smo boravili u samostanu, pomogli smo gvardijanu otresti i pokupili šljive, a on je, kad je trebalo da krenemo za Visoko, dan prije otišao u grad i našao dva malo oveća fijakera i rekao da se sutradan u 5,30 sati imaju naći u samostanskom dvorištu da nas đake odvezu u Jajce. On je fijakere i platio. Napominjem da sam u samostanu, osim gvardijana zatekao jedino sijedoga fra Petra Betunca, Banjalučanina, koji je kasnije premješten u Kraljevu Sutjesku i tamo nakon nekoliko godina umro. Zahvalivši se gvardijanu za fijakere, prema Jajcu krenemo: Franjo Hrvat VI. razred, Ivo Briševac iz Šurkovca a Hrvat iz Stare Rijeke. Briševac je bio IV. r., Tomo Šeremet IV. r. iz Bihaća Kralje, Ivan Dolić III. r. iz Sanskog Mosta, Ilovača Mile Matin i Ilovača Mile Franjin oba II. r. Ivo Tešić Pisarić II. r. iz Ivanjske kao i obadva Ilovače, Petar Tomić II. r. iz Ivanjske, Grga Čengić II. r. iz Kruhara, Petar Ljevar I. r. iz Sasine. Krenuli smo rano ujutro da bi navečer zavidjela stigli u Jajce. Put je dug 70 km ali interesantan, trajno uz Vrbas i mjestimice kroz kanjone. U grad Jajce stigli smo navečer u sumrak. Grad je bio rasvijetljen električnom rasvjetom, ali ne kao danas. Cesta je bila uža nego danas.

Tada je u Jajačkom samostanu bio gvardijan fra Vladimir Dolić rodом iz Kupresa. Lijepo nas je dočekaо. Dao nam spremiti obilnu i ukusnu večeru na kojoj je bio i pečeni janjac. Ovdje smo i prenoćili. Ne samo da nas je fra Vladimir lijepo dočekaо, nego i svi koji su bili poslije njega a posebno fra Stipo Nevistić koji je volio Krajinu i krajiške fratre toliko da je jednom zgodom u šali rekao jajačkim fratrima: «Stigne li ovom banjalučkom cestom kakovo pseto pa saznate da je krajiško, lijepo ga dočekaјte i nаhranite».

Sljedećega dana proslјedili smo uskotračnom željeznicom skupa sa

đacima koji su pripadali jajačkom samostanu, od Jajca prema Visokom, a bilo je to oko dva sata poslije podne. Na postaji u Donjem Vakufu čekali smo dvadesetak minuta vlak kojim su se iz Bugojna dovezli đaci iz Livna. Dolaskom Livnjaka nakupio nas se pun vagon, te smo u raspoloženju i pjesmi veselo krenuli prema Travniku. Na postaji u Docu kod Travnika pridružili su nam se učenici koji su pripadali samostanu Guča Gora te smo stigli malo prije 7 h u Visoko gdje nas je dočekalo nekoliko profesora sa đacima koji su prije nas stigli iz Posavine, Kraljevske Sutjeske, Tuzle, Kreševa, Fojnice i Rame.

Sljedećega dana nastava nije odmah započela, nego su učenici prvoga razreda pozvani pred jednu komisiju koju su sačinjavali predsjednik Gimnazije fra Alojzije Mišić, direktor fra Jako Pašalić i profesor vjeronauka fra Bono Brkić, koji su nas ispitivali da li imamo zvanje za svećenike i redovnike. Na upit zašto sam došao u franjevačku gimnaziju, odgovorio sam dosta nezgodno "Došao sam učiti i biti dobar i pametan čovjek." A na pitanje: "Što ti je rekao otac kad te poslao nama?", odgovorio sam: "Nemoj nas naružiti i osramotiti. Majka mi je kazala da dobro učim i dobro se ponašam». Na dužem dijelu zgrade koja je imala prizemlje i dva kata, u prizemlju je bila velika kuhinja, njoj s jedne strane dječjačka blagovaonica a s druge strane profesorska. Učenička blagovaonica imala je dva reda stolova poklopljenih sa novom mušemom koju je dao nabaviti novi prefekt fra Petar Ćorković rodnom iz Motika kod Banja Luke. I u blagovaonici i pri polasku na šetnju, prefekt nas je svrstao, ne po razredu, nego po visini tako da sam ja kod stola sjedio sa Jakovom Ladanom, IV. r. koji je istupio u novicijatu i bio poreznik u Banjoj Luci i drugdje.

(Ovdje fra Bosiljko nastavlja pisati uspomene svojih studenskih dana. Mi preuzimamo samo događaj mlade mise. Ostale uspomene i događaji iz života fra Bosiljka vjerujemo da će biti jednom objavljeni.)



Mlada Misa u Sasini 1920.

Nakon svećeničkog ređenja došao sam u Banju Luku na Petrićevac u Samostan gdje sam proveo neko vrijeme a zatim otišao u Sasinu kod župnika fra Franje Valentića, gdje sam se spremao za mladu misu.

U ono doba nije se Mlada Misa slavila kao danas. Zaređeni mladi svećenik prije Mlade Mise nije čitao misu. Pozivanja gostiju na objed iza mise nije bilo, nego su objedu prisustvovali samo svećenici i bliža rodbina. Roditelji su mi umrli 1918. g. od španjolske bolesti pa mi nisu bili na Mladoj Misi. Župnik je uredio da mi ipak majku zastupa Ružka Dolić iz Sanskog Mosta. Crkva nije bila sadašnja, nego stara brvnara dosta malena i nije mogla primiti sav svijet, zato je vani uz lijevu stranu pokraj sporednoga ulaza bio podignut prigodni oltar za samo tu prigodu. Manuduktor je bio fra Anđeo Bašić, župnik iz Ivanjske, a propovjednik fra Luka Tešić. Uz njih su još bili: fra Anto Mačinković župnik iz Stratinske, fra Anto Hrvat, župnik iz Sanskog Mosta, bogoslov Grga Blažević iz Kljevaca i jedini strani svećenik fra Silvije Franjković. Ovi su bili i na ručku.

Iza ručka stigao je negdašnji kolega iz osnovne škole, pravoslavac Gojko Dodig sa svojim tamburašima te nas zabavljao. Na ručku je bio i Ivan Dolić iz Sanskoga Mosta, negdašnji visočki gimnazijalac, od mene stariji dvije godine i činovnik Mandušić iz Sanskog Mosta.

Darovi su pod ručkom bili samo u novcu. Ja ih ni vidio nisam. Bili su unaprijed određeni za gradnju budućega samostana na Petrićevcu, jer je stari bio dotrajao.

Poslije Mlade Mise boravio sam neko vrijeme u Ivanjskoj kod župnika fra Anđela Bašića, a onda na Petrićevcu u samostanu. Nakon praznika otišao sam u Sarajevo u IV. tečaj bogoslovije, ali prispjevši u Sarajevo, nisam zatekao nikoga od kolega, svi su se razišli. Fra Ivo Žilić i fra Srećko Perić otposlani u Rim da studiraju na Orijentalnom institutu; fra Vojislav Mioč i fra Bonifacije Badrov u Švicarsku. Da ja sam ne bih sačinjavao IV. tečaj, uputi starješinstvo i mene u Zagreb. Tu sam zatekao fra Vitomira Zeličića i fra Vjenceslava Vlajića na bogosloviji, a fra Ljudevita Zloušića i fra Zdravka Vešaru na filozofiji. Upisao sam dogmatiku i pastoral. Dobro sam upamtio

čestite profesore Bujanovića, Marića i Kniewalda. Fra Gabrijel Gavranić, prof. iz Visokog, dolazio je tih dana polagati jedan ispit pred prof. Tomom Maretićem iz grčkog jezika. Izgledao je vrlo slab, izmoren od učenja.

Od gore spomenutih fra Srećko Perić položio je doktorat, dugo vremena bio župnik u Nišu i na svršetku, zapravo pred svršetak rata, otišao u Ameriku i u Venezueli umro; fra Ivo Žilić služio neko vrijeme u Visokom, zatim u Banjoj Luci (stanovao u Petrićevcu) i Beogradu, a onda u Rami gdje je umro u dubokoj starosti.

Fra Vojislav Mioč doktorirao u Švicarskoj, predavao u Sarajevu na bogosloviji a potom u gimnaziji u Visokom, napustio red, oženio se. Banjalučki biskup fra Jozo Garić isposlovao mu da se može vjenčati. Za vrijeme rata položio doktorat iz filozofije (latinogrčki). Sastao sam se s njime pred Uskrs 1943. u Zagrebu. Umro je u Hrvatskoj.

Fra Bonifacije Badrov doktorirao iz filozofije u Švicarskoj i predavao u Visokom na gimnaziji filozofiju i francuski jezik, a zatim u Sarajevu na bogosloviji filozofiju i u Sarajevu umro.

Fra Vitomir Jeličić doktorirao u Zagrebu, predavao u bogosloviji crkveno pravo. Izdao knjigu o ženidbenom pravu kat. crkve. Taj svećenik bio je provincijal bos. Franjevaca. Od 1921. g. nismo se susreli. Pred smrt mi je pisao možda svoje posljednje pismo u kojemu žali što se toliko godina nismo sastali.

Fra Vjenceslav Vlajić doktorirao u Zagrebu. U Visokom predavao povijest i vodio brigu o konviktu za vanjske đake u Visokom. Umro u Zenici kao tamošnji župnik za vrijeme operacije. Rodom iz Fojnice.

Fra Ljudevit Zloušić položio profesuru iz fizike i matematike, predavao dugo vremena u gimnaziji, bio prefekt i direktor gimnazije. Zalagao se za obnovu Olova kao prošteništa. Tamo su mu preneseni i posmrtni ostaci.

Fra Gabrijel Gavranić privatno položio VII. i VIII. razred gimnazije, a onda maturu u Sarajevu. Studirao na fakultetu grčki i latinski, a kad su ta dva jezika ograničena na gimnaziji, položio je profesuru i iz hrv. jezika. U Visokom predavao grčki i latinski. Za vrijeme rata umro u Bugojnu od tifusa. Njegovi su ga učenici hvalili kao vrsna predavača.

Fra Zdravko Vešara studirao prirodne nauke. Bio je narušena zdravlja, ali

kako svjedoče njegovi učenici, izvanredan predavač kojega su vrlo rado slušali. Umro je dosta rano.

Jednog jutra prije nego je zvonilo da se ide u razred, upozorio sam ga da nije dovoljno očistio cipele, i ne sluteći da će se ljutiti, obazreo sam se na stubištu prema njemu da mu nešto rečem, a on baci kefu od blata i prebije mi jedan prednji zub. Bilo je to kad sam pohađao II. razred a on IV. Sve do VII. r. bio sam krezub, a u VII. razredu sam sa prof. dr. Kazimirom Ivićem otišao u Sarajevo i umetnuo novi zub. Rado sam mu oprostio, jer je inače bio čestiti i dobar i nije imao nakanu da mi tako nešto učini. Tada sam u Sarajevu sa fra Kazimirom posjetio slikara Gabrijela Jurkića u njegovu ateljeu.

Pri kraju šk. godine 1920./21. spremio sam se za jurisdikciju. Ispitu je predsjedao pomoćni biskup Lang. Ocjene sam donio u Banju Luku i dobio jurisdikciju na 6 godina koja je dvaput produljena ad neterius serenium a onda ad tempus indeterminatum.

U Zagrebu sam stanovao i hranio se kao ostali naši bogoslovi i studenti u Franjevačkom samostanu na Kaptolu. Nedjeljom sam misijo u Maksimiru na nadbiskupskom dobru.

Nakon prvog svjetskog rata bilo je u Hrvatskoj mnogo starih i iznemoglih svećenika kojima je trebalo pomoći o Božiću i Uskrsu, pa je nadbiskup za te dane podijelio jurisdikciju nama svećenicima. Ja sam bio određen u Garešnicu sijedom župniku Milivoju Labudiću. Putovao sam željeznicom do Banove Jaruge, a onda lijepom kočijom koju su vukla dva bijela konja do Garešnice. Kad sam stigao u Garešnicu, kočijaš me najavio u župskom uredu. Ulazeći u kancelariju zapazim staroga župnika gdje sjedi za kancelarijskim stolom a pokraj njega jednoga gospodina sa prosijedom bradom kojega mi je župnik predstavio kao svog susjeda grkokatoličkog župnika. Nadoda da ću ga trebati ispovjediti kad se odmorim. Zadržavši se s njima petnaestak minuta u razgovoru, odem u crkvu i u sakristiji ispovjedim dotičnoga gospodina. Počnem se dizati, a on mi veli da se ne dižem jer sad će, veli, doći njegova žena i djeca da i njih ispovjedim. To su bili moji prvi penitenti. Navečer sam se spremao za misu ponoćku. Kad sam iz sakristije na ponoćki stupao pred oltar, zaorila je pjesma:

ŽUPA SASINA

Djetešce nam se rodilo,
U jasle se položilo.
Isuse mileni Bože moj,
Tebi se dajem da sam Tvoj.

Nakon mise mnogi su mještani došli u sakristiju pa smo si uzajamno čestitali Božić. Pitali su me jesam li Bosanac, a kad sam rekao da jesam, rekli su da se to poznaje po govoru. Na sv. Stjepana iza podne prošetali smo župnik i ja selom koje se naziva Kajgane. Župnik me upozori: «Ovo selo je naseljeno Bosancima koji su ovdje došli bježeći pred turskom invazijom». Treći dan na sv. Ivu posjetili smo popodne jednoga prokaratura, koji nas je častio lijepim vinom.

Za Uskrs bio sam određen u Samobor. Vozio sam se donekle uskotračnom željeznicom, a onda dosta dugo pješačio. Djeca koja su čuvala stoku, vidjevši me u habitu, prilazila su mi i molila kipeć (sliku). U Samoboru sam bio puno više zaposlen nego u Garešnici. Dva dana pred Uskrs bilo je mnogo svijeta za ispovijed.

fra Bosiljko Ljevar

(Ove uspomene je fra Bosiljko napisao pred smrt. Zahvaljujemo našim franjevcima s Petričevca za dozvolu tiskati dio uspomena.)



SVADBA I OBIČAJI

(Sasina, Stratinska, Tomašica, Škrljevit)

U stara vremena mladići i djevojke su se družili u grupama, u kojima ih je bivalo i do 20. Tako su se družili i mladići su se zagledavali u djevojke, tj. zaljublivali. Kad se nekom mladiću svidi djevojka, on joj pristojno priđe i rekne joj da mu se sviđa i da je voli. Pita je bi li se udala za njega. U to doba mladići i djevojke nisu se zabavljali kao danas. Ako se djevojci mladić ne svidi, ona mu to rekne, ali ako joj se svidi i želi se udati za njega, odgovori mu da se želi udati i da on od svoje rodbine, obično ženu, pošalje k njoj. Mladić kad dođe kući, rekne roditeljima da je našao djevojku koja mu je rekla da se želi udati za njega. Onda se ukućani dogovore koga će iz obitelji poslati toj djevojci (to npr. može biti mladićeva sestra, tetka, strina i sl.). Kad npr. mladićeva sestra dođe djevojčinoj kući, ova je lijepo primi i tada je mladićeva sestra pita želi li se uistinu udati za tog mladića. Ako djevojka odgovori da želi, spremi jabuku i ručnik kojega će mladićeva sestra donijeti roditeljima i momku kao znak. Nakon toga mladićevi roditelji skupa s njim pođu k djevojci na dogovor. Sa sobom ponesu novce i jabuku. Kada dođu njenoj kući, ona ih uljudno primi. Oni sjednu za stol i stave novce i jabuku, a mladićev otac pita djevojku: Čega se prima jabuke, novca ili njegova sina i da li je zadovoljna njihovim posjetom. Djevojka odgovara da je zadovoljna posjetom. Priđe mladiću, pruži mu ruku i rekne da se prima mladića. Kada pruži ruku i mladićevu ocu, slijedi prstenovanje. Poslije toga se goste, časte i tako završe zaruke.

U međuvremenu se mladić, njegovi roditelji te djevojka i njeni roditelji dogovaraju za svadbu. Ugovaraju dan vjenčanja. Kad sve dogovore, idu k svećeniku upisati se i na blagoslov prstenja. Tri nedjelje svećenik oglašava tko se i s kim ženi.

Za svadbu se sprema kod obiju kuća, mladićeve i djevojčine. Na dan vjenčanja svatovi s mladićem dolaze u 4 sata ujutro k djevojčinoj kući i bude ukućane. Svatove primaju njeni roditelji, a djevojka ostaje u sobi. Mladić i ostali svatovi uđu u kuću, svatovi sjednu, a mladić ide u sobu k djevojci gdje

se dogovaraju za dalje. Nakit za svatove nabavi mlada prije vjenčanja, a na dan vjenčanja njene prijateljice vani kite kola i konje. Kola su se kitila cvijećem, a konji su na vrhovima ajma imali cvijeće, na uzdama cvijeće i maramice i praporce. Kola koja su predviđena za prijevoz mladića i djevojke kitila su se također cvijećem. Na sjedalicu se stavljao čilim kojeg je napravila djevojka. Jedna kola su za prijevoz ruha i darova djevojke.

Nakon razgovora s djevojkom, mladić iziđe iz sobe i sjedne za stol s ostalim svatovima, a djevojka ostane u sobi da se spremi. Djevojka je na dan vjenčanja oblačila bijelu haljinu, a na glavu je stavljala vijenac ili šlajer. Kad se djevojka spremi, njen brat uđe u sobu, uzme je za ruku i dovede na prag vrata i rečne: "Hvaljen Isus i Marija. Tko se prima moje sestre?" Tada mladić ustane i odgovara: "Bog i ja." Pristupa k djevojci, pruža joj ruku i poljubi je. Tada djevojka skupa s mladićem sjeda za stol gdje se časti s ostalim svatovima. Pred sam polazak u crkvu, djevojke koje su kitile kola i konje, kite svatove. Kum, djever, stari svat i prikumak, na njih su stavljali po dvije grotulje, (grotulje – to je, zapravo, vijenac koji je napravljen od izbušenih oraha i ukrasnog papira) a na grotulje su se stavljale maramice. Mladić na dan vjenčanja obuče bijelu košulju i jednobojno odijelo. Mladića okite maramicom koju stave na lijevu stranu. Jeniga na glavu stavlja vezeni rubac, maramicu na lijevo rame, a na desno vezeni rubac kojeg je izvezla djevojka. Kočijaši i barjaktari kičeni su grotuljama, svaki je dobio po jednu. Grotulje su bile ukrašene i maramicom a u ploskama su nosili slatko piće. Barjaci su na vrhovima imali jabuku i maramicu. Kad završi kićenje, svatovi s mladićem i djevojkom kreću u crkvu na vjenčanje.

Kola koja prevoze darove i ruho ne idu s ostalim svatovima, nego mladoženjinoj kući. Poslije vjenčanja u crkvi mladenci i svatovi odlaze mladoženjinoj kući, a uz put stalno pjevaju. (Svadba je trajala dva dana.)

Blizu mladoženjine kuće, domaćin kuće izlazi pred svatove i nosi pred mladu dijete i muštuluk. (Muštuluk je bio ražnjić na kojeg se vjenilo urezano meso, a na vrhu jabuka.) Mlada uzima dijete, poljubi ga i sa ražnjića skida jabuku i daruje ju djetetu, uz tu jabuku daje još neki poklon. Mlada zatim dijete daje mladoženji u ruke i on ga poljubi, onda dijete vrate. U

ŽUPA SASINA

međuvremenu ostali svatovi skidaju meso s ražnjića. Kad stignu pred kuću, mlada stane i poljubi svatove. U pratnji mlade ide jenjiga i vodi je za ruku. Nakon toga mlada ulazi u kuću, no prije nego uđe klekne i poljubi prag, a zatim ju jenjiga uvodi u kuću. Tada mlada u kući poljubi mladoženjine roditelje i oni poljube nju i primaju je kao svoje dijete. Poslije toga mladenci idu malo jesti, a ostali svatovi sjedaju za stolove i popiju po čašicu pića. Kad mladenci završe s objedom, mlada ide s djeverom i jenjigom. Djever nosi lavor, jenjiga ručnik i vodu, a mlada bokal s ružom. Idu redom i svatovi peru ruke. Kad završe, djever obriše lavor i polazi prikupljati novac, počevši od kuma. Nakon toga slijedi svečani ručak. Za ručak se obično pripremala juha, meso, salata, kruh, torte, razni kolači te razna pića.

Kad ručak završi, slijedi podjela darova. Djever dijeli darove koje je pripremila mlada. Počinje se od kuma. Kum obično dobiva košulju, čarape,



Nošnja djevojaka i žena 1953. (Jela r. Grgić, Mara i Delfa Ljevar)

ručnik. Ostali članovi njegove kuće dobivaju neki dar. Isto tako darivaju se stari svat, prikumak i djever. Kočijaši i barjaktari darivani su manjim darovima, npr. ručnikom, rupcem, maramicom i čarapama. Ostali svatovi dobiju manji dar. Poslije toga slijedi pokazivanje darova, koje svatovi daruju mladencima.

Prvo mladoženjini roditelji pokazuju dar kojeg poklanjaju mladoj. Oni daruju najveći dar, a to može biti krava, velika svota novaca, šivaći stroj i sl. Poslije njih pokazuje se dar kuma. On obično donosi pečenog ovna s rogovima. Ovan je okićen grotuljama (grotulje od košpica, lješnjaka ili šipka), na robove se stavljale jabuke okićene bosiljkom. Uz ovna kum poklanja još korpu kolača, pletaru pića, pite i pogaču. Djever mladence dariva kao i kum. Tako daruju i stari svati prikumak. Ostali svatovi daju novce, koliko tko može. Mladoženjina bliža rodbina mladu daruje raznim poklonima.

Nakon pokazivanju darova, djever iskruži pogaču koju je donio kum, iskruži je tako da od pogače ostane dno i krajevi. Djever ponovno polazi prikupljati novce s tom izbušenom pogačom. Naravno, obiđe sve svatove, nikog ne preskače. Poslije toga svatovima se iznosi kava i slatka čaša. Djever nosi rakiju, a mlada čašu. Polaze od kuma. Djever sipa rakiju, mlada uzme svata za desnu ruku, poljubi ruku i daje mu čašu s pićem. Tako idu dalje i časte sve svatove. Zna mlada što radi, zna ona da će svatovi to debelo platiti: Zna se, poslije čašćenja, djever uzima stakleni bokal i opet polazi od kuma prikupljati novce (Nego što! Kum padne u nesvijest čim vidi djevera. Zna kum, čim ovaj nosi bokal – kume prazni džepove).

Nakon što djever nakupi bokal novaca, svatovi polako odlaze, a kum, djever, stari svati i prikumak ostaju. Oni odlaze tek drugi dan. Isprate ih mladenci. Mlada ih na odlasku isprati, poljubi i oni joj plate poljubac.

Svatovi se raspu, odu svojoj kući, a mladenci ostaju.

(Po kazivanju Fine i Jele Ljevar zabilježila Slava Ljevar)

SASINA – SPOMEN ŽRTVAMA RATA

29. lipnja 1991.

Danas, braćo i sestre, uz radostan blagdan apostolskih prvaka, obnavljamo i tužnu uspomenu na naše pokojne, žrtve rata.

Zašto to činimo?

Prvi čovjek naše Crkve, Crkve u Hrvata, kardinal Kuharić rekao je jednom zgodom: "Slijepa mržnja i osvetnička strast pokopale su mnoga ljudska bića u nepoznate grobove i u nijemu šutnju!"

Naše mrtve nitko nije brojao. Nad našim mrtvima nisu prolijevane čak ni lažne suze ljudske sućuti. Naše grobove i jame nitko nije obilježio. Kao da naša suza nije gorka, kao da naše rane nisu bolne, kao da naša krv nije crvena.

Mi ne koristimo ovu priliku da ih nazivamo niti herojima, niti izdajicama, jednostavno se time ovaj naš vjerski skup i spomen na bavi. Mi ih otimamo neprirodnom zaboravu i oživljavamo uspomenu na njih: mnogi od nas njima zahvaljuju i duguju život, roditeljsku brigu i nježnost. Sjećamo se ne samo njih, već i tolikih uplakanih i ranjenih majki, neudanih djevojaka kojima je njihovom pogibijom majčinska želja i čast zauvijek uskraćena, njihovim udovicama koje su svoju siročad s toliko briga i žrtava tiho a upravo herojski podizale, bez ikakve društvene pomoći, siročadi koja su rasla u krajnjoj neimaštini, čak sa nezaslužnim žigom sramote. Svu tu ogromnu skupinu patnika, poginulih i godinama trpeći, u nježnoj i toploj molitvi Mise preporučujemo Božjoj dobroti i milosrđu.

A molimo i za sebe. Mržnja i bezumlje otjerala je tolike naše pokojne u grob. Molimo Gospodina da naša srca (ali i srca drugih s kojima nas je sudbina povezala na zajednički život) očisti od mržnje koja se zlokobno opet nad nas nadvila i uzima nove žrtve.

Fra Stanko Buzuk

(Ova propovijed je izrečena u vrijeme napada JNA na Sloveniju)

258 svijeća

Na sv. Petra i Pavla 1991. godine obilježena je obljetnica i sjećanje na žrtve II svjetskog rata.

Zahvaljujući demokratskim promjenama i u ovoj župi Rođenja Blažene Djevice Marije u Sasini kod Sanskog Mosta, prvi put se progovorilo o četničkim i partizanskim žrtvama iz drugog svjetskog rata, osobito masovnim grobnicama.

Velečasni Vlado Tomić, župnik župe Sasina, prije početka mise na blagdan suzaštnika sv. Petra i Pavla, 29. lipnja 1991. pročitao je imena 258 –orice poginulih u vrijeme rata i strijeljanih nakon rata. 248-orica su iz same župe Sasina, od toga su 24 žene. S njima su ubijena dvojica svećenika koji su bili župnici u Sasini u vrijeme rata: fra Luka Tešić, koji je pred sam II svjetski rat 1939. podigao župnu crkvu u koju je moglo stati preko tisuću vjernika, uhvaćen je i ubijen za vrijeme rata od partizana i ne zna mu se za grob; fra Miroslav Buzuk proveden je vezan za zaprežnim kolima od Banjaluke do Sanskog



Vel. Vlado Tomić, Fra. Stanko Buzuk, Vel. Stanko Grabovac slave misu

Mosta kroz župu Sasina te mučen i ubijen s mnoštvom rodoljuba na Šušnjaru kod Sanskog Mosta, zajedno s njim je na isti način mučen i ubijen i jedan svećenik njemačke narodnosti, vel. Josip Bechmann, župnik iz Prijedora.

Na njihovomu grobu nema nikakvoga znaka. Za njihovo se stradanje zna jedino iz usmene predaje. Na isti način je u našem selu poginulo 7 Hrvata katolika iz župe Ivanjska.

Svetu Misu je predvodio rođak pokojnog fra Miroslava Buzuka, fra Stanko Buzuk koji je posebno istaknuo naše pokojne, žrtve rata. (Misli fra Stanka Buzuka objavljujemo: "Sasina – spomen žrtvama rata").

U koncelecijaciji su sudjelovali još vel. Mladen Grabovac, župnik iz Prijedora, vel. Vlado Tomić, župnik domaćin i fra Drago Ljevar, domaći sin. Ispred oltara gorjelo je 258 upaljenih svijeća. Eto po prvi put javno smo slavili sv. Misu za pokoj njihovih duša.

Nekada je ova župa brojila i do četiri tisuće duša, a danas ima samo 1400. (Danas poslije najnovijih progona, pokolja i spaljenih kuća vratilo se 80-ak većinom starijih na svoja ognjišta). U svijetu nas ima preko deset tisuća pa nam s pravom kažu: "...da se ne znamo vratiti kući". To je tragedija nas Hrvata u Bosni.

Drago Ljevar

Zato smo i napravili Internet stranice: <http://sasina.8m.com/> ili <http://free-si.hinet.hr/DragoLjevar/> Imamo pisma i prijedloge:

1. Dobar dan.

Ja sam Ljevar Saša iz Zrenjanina..Interesujem se za svoje poreklo, a na Internetu sam našao vas sajt pa me interesuje da li smo možda u nekom srodstvu, ili da li znate nešto više o Ljevarima. Moji su doseli iz Sanskog Mosta .Ako će nešto značiti deda mi se zvao Marko.

Hvala unapred.

2. Tako mi je drago, da ste ovako nešto lijepo napravili.

Ja ću malo popričati sa prijateljima pa da još nekih podataka i slika ubacimo i uredimo da bude stranica hvale vrijedna...

Za Petrovo nažalost nisam siguran dali ću biti jer imam ispite na Fakultetu.

Ali ćemo se čuti....Lijep pozdrav lovricm@fpz.hr

**UZVANICI NA MLADOJ MISI FRA DRAGE LJEVARA
U SASINI, 30. SRPNJA 1978.**

BOŽIĆ

1. Božić Jakov /Marko
2. Božić Julka
3. Luka Buha, Marjan
4. Ivo Božić /Luk.
5. Slavko Buha
6. Ante Grgić
7. Damjan Božić
8. Ilija Božić
9. Marko Barać
10. Mirko Tomić, Luka i Lucija
11. Stipo Tomić
12. Mato Tomić
13. Frano Božić Radoslavkin
14. Ilija Božić
15. Alojzije Čavlović i Anđelko
16. Frano Čavlović
17. Ruža i Juro Klarić
18. Zdenka i Stipo Božić
19. Jozip Čavlović
20. Ante Čavlović
21. Frano Božić Nikin
22. Ivca Šalić /Pavin./
23. Pero Tomić
24. Marko Knežević
25. Ivo Marić
26. Ivo Buha
27. Ivo Mandić

RUDINE-GORNJESELO

27. Mato Dakić - Vinko
28. Ruža Tukara
29. Ante Dakić
30. Stipo Iveljić
31. Mato Klarić
32. Vojko Marić
33. Milan Matoš
34. Jakov Matoš
35. Marjan Mandić Stipin
36. Mandić Marjan Antin
37. Stipo Mandić
38. Kozić Ivica -Ante
39. Grgić Drago
40. Grgić Juro
41. Šalić Vojko
42. Šalić Niko
43. Kozić Mato
44. Iveljić Ivo
45. Jago Vuković

ŠUMARI

46. Božić Mirko
47. Stipo Marić
48. Grgić Mile /starog Mate/
49. Grgić Serafin
50. Grgić Mato
51. Grgić Ivo

ŽUPA SASINA

52. Komljen Ivo
53. Knjeginjić Stipo Ilija
54. Mile Iličić - Josin
55. Topalović Pero

LUJIĆI

56. Lujčić Ivica
57. Lujčić Ante
58. Egredžija Juro /Pejin/
59. Tukara Ivica
60. Tukara Marjan
61. Tukara Ante
62. Tukara Joso /Ivčin
63. Barać Jura
64. Barać Frano
65. Lujčić Stipo
66. Banović Pavo
67. Bnanović Slavko
68. Banović Mile
69. Marić Ivo Štefčin
70. Banović Mato.

ŽABARICA

71. Mile Anđa Ivčić
72. Frano Ivčić Ružin
73. Joso Ljevar Lucin
74. Iličić Ivo /Cujin/
75. Niko Ivčić
76. Marija Ljevar /Ferdina/
77. Buha Ivica - Nikinca Kata
78. Lovričić Filip
79. Blaž Lovričić

80. Ljevar Živko
81. Ljevar Jozo
82. Ljevar Marija Markova
83. Lujčić Piljo
84. Lovričić Vinko
85. Barać Luka
86. Barać Nedo
87. Ivčić Ivo
88. Ljevar Niko /Čiča/
89. Čavlović Luka
90. Ljevar Ruža-Vikica
91. Lovričić Mirko
92. Zorka Šalić - Luka
93. Behremović Muhamed - Hamić
94. Ljevar Ante Perin

OGARINE-KLADOVITA

95. Lujčić Ante
96. Lujčić Martin /Antin/
97. Lujčić Mile /Mirkin/
98. Lujčić Martin /Mirkin/
99. Egredžija Jozip
100. Egredžija Marko
101. Šarčević Ivo
102. Šarčević Pero
103. Ivčić Pero Rudin
104. Mijadžiković Frano
105. Tutić Svetko
106. Tutić Martin
107. Tutić Bone
108. Tutić Ivo
109. Božić Mato Paulin

-
110. Ljevar Mile /Čuzo/
111. Iličić Jozip /Jurkanov/

STRATINSKA

112. Lucić Anđelko
113. Mato Vuković
114. Pranić Ante
115. Grgić Ante Poljanac
116. Marjan Iličić Čotin
117. Iličić Mile /Čupo/

POLJAK-RADJEVAC

118. Jolić Ivo
119. Božić Niko Blaž
120. Ljevar Zvonko
121. Tomić Branko
122. Čengija Stipo
123. Božić Ivica /Marjana Ivanova/
124. Božić Marko /Putar/
125. Božić Frano /Markanov/
126. Božić Nedo /Markanov/
127. Ivo Božić /Luke/
128. Karlo Barać
129. Drago Dakić
130. Mlinar Joso - Marko
131. Kaurin Fina Vinkova
132. Iličić Martin
133. Kaurin Ferdo - Tadija
134. Kaurinović Drago /Brico/
135. Kožić Marko
136. Jolić Kata
137. Marjan Tukara

ŽUPA SASINA

138. Žunić Ivica
139. Iličić Luka
140. Drago Mauzer
141. Mato Matjević

SANSKIMOST

142. Marija Radna
143. Vinko Grgić
144. Božo Jurišić – Jurić
145. Ivica Klarić
146. Ante Tunjić

KRUHARI

147. Mato Tutić Josin
148. Tomo Lovrić
149. Ante Čengija – Bosiljev
150. Marko Ivekin
151. Janja Ivekin (Ivekinca – prija)

VELIŠKOVCI

152. Mile Mandić
153. Tomo Mandić
154. Kazimir Grgić
155. Joža (Marija Jose Grgić)
156. Ante Iličić Frantin

DOBROVAC, LIPIK

157. Luka Grgić
158. Joso Lujčić
159. Ivo Lujčić Ilin
160. Mato Lujčić Mirkin
161. Bone Božić Antin

ŽUPA SASINA

162. Luka Kozić Stipin
163. Ante Ljevar
164. Čedo Ljevar, Kata, Luca i
Branka
165. Marjan Lujčić
166. Nikola Pranjić
167. Marko Pranjić
168. Ruža Božić Josina
169. Tomo Grgić

ZAGREB, KUTINA I OSTALI

170. Antonija Lovričić
171. Tomo Ljevar
172. Nikola Grgić (Banjaluka)
173. Marjan i Marko Buha
(Banjaluka)
174. Mato Lovričić Antin (Rajići)
175. Ante Tukara
176. Juro Tukara
177. Juro Marić
178. Nedo Šejić
179. Luca Iverac
180. Ivo Lujčić i Jela
181. Marjan Klarić

182. Ivčo Iličić i Anka
183. Joso i Marca Iličić
184. Stipo i Mara Turić
185. Ante Božić (Brajo)
186. Stipo i Anđa Lovričić (KUM)
187. Dujo Lovričić
188. Drago Lovričić
189. Lucija Lovrić
190. Stipo Ljevar (stric)
191. Augustin i Marija Ljevar
192. Dujo i Jela Ljevar
193. Luka Ljevar (Čičin)
194. s. Emanuela Tutić
195. s. Marijana Tutić
196. s. Ignacija Tomić
197. s. Mirela Iličić
198. s. Jelka Vulinović
199. Milka Mandić
200. Kata Šalić
201. fra Bosiljko Ljevar
202. fra Vlado Ljevar
203. fra Dujo Ljevar
204. fra Josip Božić (KUM)

fra Drago Ljevar

(Ovdje navodimo imena obitelji i pojedinaca koji su bili uzvanici na mladoj misi fra Drage Ljevar iz Sasine ili su u Sasini rođeni. Toga dana je bilo ukupno preko 400 uzvanika. Imena ostalih ne donosimo jer nisu rođeni u Sasini. Ova imena navodimo da se zna za buduće generacije koliko nas je obitelji bilo 30. srpnja 1978. u Sasini.)

Djete rođeno u ratu

O, djete rođeno u ratu,
rođeno bez sunca i radosti,
koje svijet već gledaš preplašenim očima.
Plaćući lutaš u mračnom djetinjstvu
koje je pokrito mračnim i
mrtvačkim sjenama.

O, djete rođeno u ratu!
U svojim snovima
ne sanjaš šarene lutke i barbike
jer su kroz tvoje noći i snove
grmjeli topovi i mitraljezi,
a čuvala majka sa zaplakanim očima.

Ko prosjak sjediš na kućnom pragu
čekajući da otac se vrati
i da donese šarenu loptu što obeća.
I dok plaćući, rukama lice skrivaš
i pogledaš niz put:
Eto tate! Vrisnu! Ali ne!
To, to je baka koja je tatu i striku
tražiti išla, ali ni tata ni striko
ne dođoše, ni lopte šarene ne donesoše.

O, djeco u ratu odrasla
i vječnom strahu koji se u očima vidi,
ni djetinjstvo svoje ne upoznaste,
ni igračkama se svojim ne igraste.
Mjesto slikovnica punih šarenih i veselih slika
granate i metci oko vaših ušiju igraše.

ŽUPA SASINA

I cijeli život u vama će ostati tuga
jer ni oca ni rodbinu ne upoznaste pravo,
ni igračke, ni slova prava,
ni djetinjstvo svoje, ni ljubav roditeljsku
jer u očima vašim vječno će tuga ostati.
O, djete! O, djeco u ratu rođena!

Vladimir Buha, 2000.



Mlada misa Fra Drage Ljaevvar u Sasini 30. srpnja 1978.

SASINA U BOLU

O Sasino! O Sasino!
O Sasino, pusto mjesto,
puste njive, puste šume,
sjekira ne čuje se tuc
ni štropot kola niz put.

O, Sasino!
Gdje su plećati orači
i sagnuti kopači,
gdje je pjesma žetelaca
i graja školaraca?

Nema više mlinara u mlinici,
nema ribiča na rijeci,
nema mukanja krava,
nema blejanja ovaca.
Nema kola i pjesme
pod starim dudom.

Ne slušam priče našeg Čiče,
Nema Marka, Ferde,
Nema Mate i Ive,
Nema kod Mare
ni sijela ni prela.

O, Sasino majko naša,
tužno sada plačeš.
Za zlotvorom osta tuga,
poharaše gore nego kuga.
Pogani prodoše sasinskom
zemljom.
Krv i suze natopiše polja.
Pepeo pokri ognjišta
za njima ne osta ništa.

A zašto? Zašto?

O, Sasino!
O, Sasino s bolom u duši,
ne plači!
Sutra ćemo biti sretniji.
Sutra ćemo biti jači.
Čuju se glasovi u zipkama nejači,
Na polja izlaze orači.
Oj Sasino, oj Sasino! Više ne plači!

Vladimir Buha, 2000.

ŽUPA SASINA

INVESTITOR: RKT ŽUPNI URED SASINA
OBJEKT: ŽUPNA CRKVA U SASINI – REKONSTRUKCIJA OBJEKTA

ŽUPNA CRKVA U SASINI REKONSTRUKCIJA OBJEKTA NAKON RUŠENJA

IDEJNI PROJEKT

1. UVOD

Župna crkva u Sasini je minirana razornim eksplozivom, što je očigledno nakon prvog pogleda na postojeće stanje, odnosno ostatke nekada predivnog objekta. Investitor želi obnoviti objekt, kako bi se smanjile štete, duhovne i materijalne, nastale u ovom području. Program obnove i razvoja ratom devastirani areala je kompleksna zadaća, a osnovni uvjet je povrat prognanika i izbjeglica. U tom cilju je i obnova župne crkve što je poticaj za normalizaciju života lokalnog stanovništva.

Stanje objekta je karakteristično u sljedećem:

- lađa i oltar su porušeni eksplozivom, pa je za daljnju upotrebu samo lokacija, uz prethodni rad na rušenju preostalih zidova i čišćenju porušenog materijala
- zvonik je oštećen, rastresen i znatno oštećen, ali se može sanirati

Na ovakav objekt je vremenski uticaj znatno doprinio općem lošem stanju, pa je inicijativa Investitora došla u pravom trenutku, radi spašavanja preostalog dijela objekta koji se može sanirati, a to je zvonik, što samo po sebi čini poticaj na realizaciju ovog graditeljskog zahvata.

Objekt u širem smislu predstavlja spomenik kulture, te mu se mora posvetiti pažnja zbog povijesne, ambijetalne i edukativne vrijednosti.

Inicijativu za obnovu je dao osobno Biskup, dr. Franjo Komarica, kao i župnik, fra Ivo Orlovac, što se vidi na priloženim fotografijama.

Na listu 1 je prikazana fotografija iz vremena građenja župne crkve, točnije iskop za temelje. Očigledno je da je u tom poslu učešće dala cjela lokalna zajednica, što se i sada očekuje. Na listu 2 je prikazana fasada, a na listu 3 izgled objekta sa svih strana.

ŽUPA SASINA

Kao projektant ovog nesvakidašnjeg investicijskog zahvata zahvaljujem na ukazanom povjerenju. U ovoj fazi je dogovorena izrada idejnog projekta sanacije župne crkve, a nakon revizije od strane Investitora će se izraditi izvedbeni projekt sa svim nacrtima, opisima i detaljima.

2. OPIS OBJEKTA

Župna crkva u Sasini je objekt klasično izveden, kao zidani, sa zvonikom u prednjem dijelu, centralnim prostorom - lađom, iz koje vodi stepenište do kora, i sa oltarom iz kojeg se ulazi u sakristiju.

Gabarit objekta je sljedeći:

- središnji dio objekta
- (lađa : dužina 23.30 m, širina 12.80 m,
- oltar dubine 6.60 m, širine 7.30 m,
- sakristija dubine 4.00 m, dužine 5.00 m,
- zvonik tlocrtnih dimenzija 5.05/4.90 m.

Iz prednje ravnine zvonik viri 50 cm.

Grafički prilozi postojećem stanja odnosno objekta nakon izvođenja su prikazani na listovima 4 do 12, po sadržaju.

Temelji objekta su izvedeni od kamena, a detalj se vidi na fotografiji sa lista 4. Pretpostavlja se da je debljina temeljnog zida od lomljenog kamena 80 cm, sa nepoznatom dubinom. Pretpostavljena je dubina od 120 cm, što će se ustanoviti iskopom temeljnih jama, u fazi izrade izvedbenog projekta. Tokom iskopa će se ustanoviti karakter i nosivost temeljnog tla. Malter temeljnog zida je krečni, loše kvalitete, a pretpostavlja se da je temelj u zemlji izveden kao suhozid.

Zidovi su iznad temelja izvedeni od pune opeke starog formata, u krečnom malteru. Debljina zidova je različita, iznosi dvije cigle ili 60 cm, te dvije i po cigle ili 75 cm. Zidovi lađe su najdeblji, i velike visine.

Zidovi zvonika su izvedeni od pune opeke starog formata, u krečnom malteru, sa debljinama prikazanim u dispozicionim nacrtima. Stropne konstrukcije u zvoniku su drvene sa zidovima čija se debljina smanjuje prema vrhu. Na vrhu zvonika je amirano-betonska ploča, i amirano-betonski križ.

Prozori su završavali sa lukom od nearmiranog betona, što se može objasniti činjenicom da su u svodu prisutni naponi pritiska, sa relativno niskim naponima obzirom na poprečne presjeke.

ŽUPA SASINA

Krovište lađe, oltara i sakristije je drveno, od hrastove tesane građe, sa crijepom kao pokrovom. Nagib krovne ravni je procijenjen na 35 ° ili 70 %. Ploča zvonika je betonskog pokrova.

Pod u lađi i na oltaru je od teraco ploča 20/20 cm.

Kor je izveden kao arm. bet. konstrukcija do koje vode armiano-betonske stepenice.

Dispoziciono su u objektu zastupljene sljedeće površine:

- ulazni prostor sa zvonikom 11.93 + 15.90+ 11.93 m2
- lađa crkve 200. m2
- kor 40.00 m2
- oltar 36.90 m2
- sakristija 15.40 m2

3. OPIS OŠTEĆENJA

Samo pogled na objekt govori o stupnju njegovog oštećenja. Očigledno je da su lađa i oltar u cijelosti uništeni a da se zvonik može sanirati. U grafičkim prilogima su date fotografije objekta, sa oštećenjima, koja se neće posebno opisivati. Posebno je očigledan uticaj djelovanja atmosferskih uticaja na zidnu strukturu. Dakle, može se konstatirati sljedeće:

- krovšte je potpuno uništeno
- zidovi lađe i oltara su potpuno uništeni, a preostali dio je izgubio stabilnost
- kor je potpuno uništen, neupotrebljiv te se mora porušiti kako bi se izveo novi
- kameni temelji su dotrajali te ih treba sanirati
- zidovi zvonika su rastreseni, sa pukotinama u zidnoj strukturi, ali se mogu sanirati

5. UVJETI SANACIJE OBJEKTA

Uvjeti za sanaciju i novu izvedbu objekta Župne crkve u Sasini su načelno dati u «Pravilniku o tehničkim normativima za sanaciju, ojačanje i rekonstrukciju objekata visokogradnje oštećenih zemljotresom i za rekonstrukciju i revitalizaciju objekata visokogradnje».

Istražni radovi provedeni na objektu su sljedeći:

- arhitektonsko snimanje postojećeg stanja i izrada nacrtu postojećeg stanja, datih u idejnom projektu

ŽUPA SASINA

- ocijenjen je kvalitet postojeće opeke iz zidnih struktura, kao zadovoljavajući te će se sa istom ponovo izvesti svi zidovi, što nam je dug i obaveza prema generaciji koja je izvela objekt, koji je korišten sve do rušenja
- kameni temelji će se sanirati, a prema projektu izvesti i novi
- zvonik će se sanirati

Osnovni principi ojačanja, koji su navedeni i u citiranom Pravilniku su sljedeći:

- Temelji crkve su trakasti, moguće i plitki, pa ih treba sanirati. Treba predvidjeti ojačanje temeljnih traka, po potrebi produbljeno. Za zvonik se treba izvesti nova temeljna ploča, povezana sa postojećim temeljima. Preko cijelog objekta treba izvesti novu podnu armirano-betonsku ploču. Suština sanacije temelja je izvedba krute ploče u nivou temelja, kao osnove krute kutije u kakvu se objekt želi pretvoriti.
- Zidovi će se prezidati, oni koji se poruše. Oštećeni zidovi u kojima je došlo do prekoračenja vlačne čvrstoće
- pojava pukotina se mogu armirati zavarenim armaturnim mrežama sa istim horizontalnim i vertikalnim šipkama i istim razmacima. Mreža se sponama kao moždanicima priključuje za zid. Posebna pažnja se mora posvetiti uglovima i presjecištu zidova. Prije ugradbe armature moraju se izdubiti guge min. 3 cm. Nakon armiranja zidovi se malterišu produžnim cementnim malterom, sa prethodno nabačenim špric malterom.
- Krovšte se izvodi potpuno novo, drveno, kruto u horizontalnoj i kosoj ravlini.
- Kor se izvodi sa potpuno novom armirano-betonskom konstrukcijom, novim armirano-betonskim stepeništem, i novim zidovima koji ukružuju zvonik.
- Iznad oltara će se izvesti nova kruta armirano-betonska ploča
- Zvonik će se sanirati izvedbom novih krutih armirano-betonskih ploča i armiranjem njegovih zidova sa vanjske i unutrašnje strane

6. DISPOZICIJA NOVOG STANJA-SANIRANI OBJEKT

Idejnim projektom sanacije Župne crkve u Sasini su predviđeni sljedeći prostori:

- Ulazni trijem, površine 30.00 m², koji se dograđuje ispred zvonika, otvoreni sa prednjim križnim stupovima, i zidnim panelima uz zvonik. Preko stupova je dvovodni krov, sa padom od 30 °. Pokrov je biber crijep.
- Prostor zvonika površine 12.00 m²
- Sakristija sa lijeve strane, površine 12.00 m²
- Stepenišni prostor, sa desne strane, kojim se ide na galerijski prostor kora, površine 12.00 m²
- Središnji prostor, lađa, površine 220.00 m²
- Oltar, poligonalnog oblika, površine 40.00 m²
- Kor, površine 67.00 m²

Dakle, ukupan prostor koji će se dobiti nakon rekonstrukcije je 393.00 m².

Oblikovno sanirani objekt zadržava elemente koje je posjedovao i ranije. Neke promjene su uvjetovane direktno zahtjevima Investitora, a neke zahtjevima trajnosti objekta. Pojedini detalji su uvjetovani konstruktivnim odnosno statičkim zahtjevima.

a) Temelji crkve se saniraju i izvode novi. pojačanje temeljnih traka se postiže proširivanjem postojećih kamenih temeljnih traka, za min. 30 cm, po potrebi produbljenje, u dijelu zidova koji se odnose na lađu, jer se u tom dijelu zidovi izvode na istom mjestu. Veta se postiže ugradbom horizontalnih i vertikalnih ankera, a novi betoni se armiraju. Za zvonik se planira izvesti nova temeljna ploča, 600/600 cm, povezana sa postojećim temeljima zvonika i lađe ankerima i amiranjem. Ispod novih zidova sakristije i stepenišnog prostor se izvode nove temeljne trake širine 100 cm, koje su povezane sa ostalom temeljnom konstrukcijom. Za zidove oltara će se izvesti novi temelji širine 90 cm. Preko cijelog objekta se izvodi novopodna amirano-betonskaploča debljine 15 cm. Svi novi betoni su klase MB 30. Iz temelja će se ostaviti ankeri vertikalnih serklaža, kao i anker mreže za amiranje zidova. Preko betonske ploče se izvodi klasična hidroizolacija, od varene bitumenske trake, sa aluminijskim uloškom, a na mjestima stupova i serklaža se izvodi kruta hidroizolacija od hidrolita ili sličnog materijala.

b) Zidovi će se prezidati, postojećom očišćenom i opranom opekrom, u produžnom cementnom malteru. Zidovi lađe i oltara su novi, debljine dvije cigle, odnosno 60 cm. Dijelovi zidova zvonika se zadržavaju, i nastavljaju novom zidnom strukturom, na prednjem fasadnom zidu. Zidovi zvonika se obzidaju novim zidom od pola cigle, nakon armiranja postojećeg zida. Ovi dijelovi zida se povezuju sa zidovima sakristije,

stepenišnog prostora i lađe. Zidovi koji se zadržavaju amiraju zavarenim armaturnim mrežama Q 257. Mreže se sponama kao moždanicima prikiva za zid. Posebna pažnja se mora posvetiti uglovima i presjecištu zidova, koji se amiraju dvostrukom armaturnom mrežom. Prije ugrade armature moraju se izdubiti guge min. 3 cm. Nakon armiranja zidovi se malterišu produžnim cementnim malterom, sa prethodno nabačenim špric malterom. Zidovi se ukrućuju vertikalnim i horizontalnim serklažima, po nacrtima iz projekta.

c) Kor se izvodi sa potpuno novom amirano-betonskom stropnom konstrukcijom, novim amirano-betonskim stepeništem, i novim zidovima koji ukrućuju zvonik. Stropna ploča debljine 15 cm se oslanja na zidove lađe i na nove zidove. Prepušta s konzolno u prostor lađe, sa radijalnim srednjim dijelom. Na stupove zvonika se ploča oslanja na prošireni dio a dodatno se povezuje ankerima koji se buše, u dva reda horizontalno. Između unutrašnjih stupova se izvodi novi lučni otvor od amiranog betona.

d) Iznad oltara će se izvesti nova kruta amirano-betonska ploča debljine 15 cm, beton MB 30.

e) Zvonik će se sanirati izvedbom novih krutih amirano-betonskih ploča debljine 15 cm, koje se uštemavaju u zid min. 15 cm, i armiranjem njegovih zidova sa vanjske i unutrašnje strane. Armatura ploča i zidova se međusobno prožima i povezuje. Ako je krovna ravna ploča zvonika dotrajala mora se zamijeniti sa novom. Za ukrućenje zvonika se iznad kora izvodi nova arm. bet. ploča u visini drvene stropne konstrukcije.

f) Krovšte se izvodi potpuno novo, drveno, kruto u horizontalnoj i kosoj ravlini. Koristi se građa od četinarara I klase, a koristiti detalje iz projekta. Nagib se zadržava od 35°, pokrov biber crijep. Krovšte se izvodi sa strehom od 100 cm, radi zaštite objekta od atmosferskih uticaja. Krovšte nad oltarom je poligonalno, nagib 35°, a krovšte nad ulaznim trijemom je sa nagibom od 30°. Sva limarija je bakrena. Statički sistem krovšta je složena konstrukcija koja se sastoji od nazidnica, podrožnica, stupova, veznih greda, kosnika i rogova. Stropna konstrukcija je drvena, sa termoizolacijom od 10 cm.

g) Krovšte zvonika se izvodi na novoj arm. bet. ploči od četinarara I klase. Nagib gornjeg dijela je 75°, a donjeg 45°. Krovšte se formira prodorom dva četvorovodna krova, plitkog i strmog, međusobno zarotiranih za 45°. Pokrov zvonika je bakreni lim, a na njegovom vrhu se nalazi drveni križ obložen bakrom.

h) Zidovi u svojoj strukturi imaju visoke prozore sa polukružnim vrhom, uokvirenih u ram od zida i betona. Zidovi se sa unutrašnje i sa vanjske strane malterišu. Samo se dijelovi novih zidova sakristije i stepenišnog prostora sa polukružnim nišama ostavljaju

ŽUPA SASINA

neožbukani, iz estetskih razloga. Sa vanjske strane zidovi se boje u bijelo, istaknuti dijelovi u žuto. Unutrašnji zidovi se boje u svijetlu krem ili bijelu boju.

i) Svi podovi su od kamena, a za polaganje će se napraviti poseban elaborat. Izbor kamena je posebno važan, a u svakom slučaju mora biti svijetli kamen, nepoliran.

j) Vrata i prozori su drveni, od borove građe I klase.

Sastavio: Isak Medić, dipl. inž. građ.

8. PROCJENA VRIJEDNOSTI FINANSIJSKIH SREDSTAVA ZA SANACIJU OBJEKTA

Ova procjena se daje na bazi idejnog projekta, i na bazi dosadašnjih iskustava na sanaciji sličnih objekata. Konačna cijena će se odrediti nakon izrade izvedbenog projekta, te detaljnog predmjera radova. U ovom trenutku, za informaciju investitoru da je sljedeći pregled pojedinih faza radova:

I) Rušenje i odvoz	14.000,00 DM
II) Temelji	19.000,00 DM
III) Zidovi	72.000,00 DM
IV) Krovšte i pokrivanje	32.000,00 DM
V) Kor	18.000,00 DM
VI) Zvonik	36.000,00 DM
VI) Ulazni trijem	9.000,00 DM
VII) Stolarija	28.000,00 DM
VIII)	32.000,00 DM
IX) Elektroinstalacija	30.000,00 DM
Sveukupno: I do VIII iznosi	290 000.00 DM

Usporedna cijena po 1 m² prostora iznosi 680.00 DM/m², što se može smatrati prihvatljivim. U ovoj cijeni nije sanacija zvonika koja po procjeni iznosi 36 000.00 DM.

Procjenu izvršio: Isak Medić, dipl. inž. građ.

(Prenosimo iz Idejnog projekta samo tekst, ispustivši grafičke prikaze, da vidite kako gospodin Isak Medić cijeni našu crkvu koju su naši stari djedovi i bake izgradili. Sada je na nama obnoviti je.)

SVOJE PRILOGE ZA OBNOU CRKVE MOŽETE PREDATI
OSOBNOM NAŠEM ŽUPNIKU:

**FRA IVO ORLOVAC, ŽUPNI URED SASINA,
37260 SANSKI MOST.**

ILI U HRVATSKOJ IMAMO OTVOREN ŽIRO RAČUN
34600-672-250

poziv na broj: 02 29069101

s naznakom: **Župni ured Sasina, za crkvu u Sasini**

SPONZORI ZBORNIKA:

*AUGISTIN BOŽIĆ - Benzinska postaja 35 221 Velika kopanica
tel/fax. 032/334-045; 332-490*

*MATO BOŽIĆ - Ugoštiteljstvo i trgovina 35 221 Velika Kopanica
tel: 035/447-477; Mobitel: 091/210-81-10*

*JAKOV LJEVAR - Vučna služba "Ljevar" 44320 Kutina
tel. 044/681-987; Mobitel: 098/430-167*

*JOSIP TOMIĆ - Autoprijevoznik 44320 Kutina
tel. 044/653-192*

MILKA I IVO TUKARA - 10000 Zagreb, tel: 01/618-01-38

LUCA I DRAGO TUKARA - Domagovići, tel: 01/627-06-76

ANKICA I ANTO LJEVAR - Domagovići, tel: 01/628-45-69

MARA I IVICA LJEVAR - 44320 Kutina, tel. 044/680-634

*DRAGO BUBALO - "Chorus" 10000 Zagreb, B. Vukasa 47
tel/fax: 01/38-33-995, E-mail: chorus@zg.hinet.hr*

KAZALO

Predgovor:	3
<i>Anto Orlovac:</i>	
Dva stoljeća župe Sasina, Slike iz povijesti župe	5
<i>Fra Bosiljko Ljevar:</i>	
Sjećanje Fra Bosiljka Ljevar	49
<i>Fina i Jela Ljevar:</i>	
Svadba i običaji (Sasina, Stratinska, Tomašica, i Škrļjevita)	73
<i>Fra Stanko Buzuk:</i>	
Sasina-spomen žrtvama rata	77
<i>Drago Ljevar:</i>	
258 svijeća	78
Uzvanici na Mladoj Misi	80
<i>Vladimir Buha:</i> Djete rođeno u ratu	84
<i>Vladimir Buha:</i> Sasina u Bolu	86
<i>Isak Medić:</i>	
Župna crkva u Sasini, Rekonstrukcija objekta nakon rušenja	88
Žiro račun	95
Sponzori	95